

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Jonge kind publicatie

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Maart 2010

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2010 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteurs: Martin Klein Tank, Gäby van der Linde - Meijerink

In samenwerking met:

Samenwerkingsverband Kinderdagopvang, Gemeente Borne,
Alifa - peuterspeelzaalwerk, Gemeente Enschede

Informatie

SLO

Afdeling: Primair onderwijs

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 664

Internet: www.slo.nl

E-mail: primaironderwijs@slo.nl

AN: 1.4250.0076

Tweede, herziene versie, maart 2010

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	7
Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen	
1. Uitgangspunten van ontwikkeling	13
1.1 Visie	13
1.2 Interactie tussen aanleg en omgeving	13
1.3 Basisbehoeften: een rode draad in de ontwikkeling van kinderen	13
1.4 Samenvatting	15
2. Begeleiden van ontwikkeling in de praktijk	17
2.1 Interactie met opvoeders	17
2.2 Interactie met een rijke omgeving	19
2.3 Continuïteit in interactie	21
2.4 Samenvatting	22
3. Ontwikkeling nader bekeken	25
3.1 Voortgang in ontwikkeling	25
3.2 Het competentiemodel	26
3.3 Kijkpunten	27
3.4 Samenvatting	28
4. De competenties	39
4.1 De cognitieve competentie	39
4.2 De creatieve competentie	39
4.3 De sociaal–emotionele competentie	40
4.4 De motorische competentie	41
4.5 De zintuiglijke competentie	42
4.6 Samenvatting	43
5. Beeldvorming over voortgang in ontwikkeling	45
5.1 Beeldvorming en planmatig handelen	45
5.2 Beeldvorming: dagelijks en periodiek	46
5.3 Betrouwbaarheid van observatie en interpretatie	47
5.4 Samenvatting	47
6. Van beeldvorming naar handelen	49
6.1 Hoe kom je van beeldvorming naar handelen?	49
6.2 Wat te doen als een kind extra zorg nodig heeft?	50
6.3 Stappenplan bij extra zorg	51
6.4 Samenvatting	53

Observeren en stimuleren

7.	Pedagogische en didactische uitgangspunten	57
7.1	Waar gaan we van uit bij ontwikkeling van kinderen?	57
7.2	Wat betekenen deze uitgangspunten voor het begeleiden van ontwikkeling in de praktijk?	57
8.	Observeren: lijst met kijkpunten	59
8.1	De observatielijst	59
8.2	Toelichting op de kijkpunten	59
8.3	Redzaamheid	59
8.4	Sociaal-emotioneel	59
8.5	Speel- en werkgedrag	62
8.6	Taalontwikkeling	64
8.7	Motoriek	65
9.	Werken met de observatielijst	67
9.1	De observatielijst: Waar kijk je naar?	67
9.2	Vormen van observatie	67
9.3	De registratie	67
9.4	Op welke momenten observeren en registreren?	68
9.5	Toelichting bij de wijze van registreren	69
9.6	Interpretatie van alle verzamelde gegevens	69
9.7	Reflectie op eigen handelen	70
10.	Gesprekken met ouders	73
10.1	Oudergesprek nader bekeken	73
10.2	Aandachtspunten voor een oudergesprek	73
10.3	Opbouw van het oudergesprek	74
10.4	Organisatie van het oudergesprek	74
10.5	Vastleggen van het oudergesprek	75
10.6	Tips bij het oudergesprek	75
10.7	Aspecten die aanbod komen tijdens het oudergesprek	76
11.	Observeren van 0 tot 2 jaar	79
11.1	Observatielijst voor 0 tot 2 jarigen	79

Overdracht

12.	Van observatie naar overdracht	89
12.1	Verantwoording	89
12.2	Opzet overdrachtsformulier	89
12.3	Het overdrachtsformulier	90
12.4	Gebruik van het overdrachtsformulier	95
12.5	Verloop van het gesprek met de ouders	95
12.6	Voorbeeldbrieven	96

Voorwoord

Voor je ligt de publicatie 'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen'. Dit is een vernieuwde en uitgebreide versie van het instrument 'Kijk op ontwikkeling in voorzieningen voor peuters', dat in 2003 is ontwikkeld door J. Jongerius en I. Markus. In de afgelopen jaren heeft SLO onderzocht hoe werkbaar en haalbaar dit instrument is in de praktijk. De evaluatie-uitkomsten hebben ertoe geleid dat samen met het samenwerkingsverband Kinderdagopvang Gemeente Borne en Alifa - peuterspeelzaalwerk Gemeente Enschede, deze nieuwe versie is ontstaan.

In deze publicatie wordt naast een observatielijst ook een overdrachtsformulier gepresenteerd. Met de observatielijst worden alle kinderen binnen de voorschoolse voorziening periodiek gevolgd. Het overdrachtsformulier zorgt ervoor dat er een 'warme' overdracht en goede samenwerking tussen de voorschoolse en vroegschoolse voorziening is, welke de doorgaande ontwikkeling van de peuter kan waarborgen.

Het is een balans tussen wat wordt genoemd: de kind-kenmerken en de kenmerken van een goede voorschoolse educatie. De kenmerken van ontwikkeling en hoe de ontwikkeling in een 'goede voorschoolse educatie' begeleid kan worden, worden in deze publicatie beschreven.

Wij willen via deze weg speciaal alle betrokken pedagogisch medewerkers bedanken voor hun inzet en hun bijdrage aan de totstandkoming van dit observatie- en overdrachtsinstrument.

Eenieder die met dit instrument aan de slag gaat, wensen wij veel werkplezier. En wij hopen dat deze publicatie daar een bijdrage toe kan leveren.

Inleiding

In het voorjaar van 2002 verscheen bij SLO 'Kijk op ontwikkeling in de onderbouw', met daarin een instrument om de voortgang in de ontwikkeling van kinderen in groep 1 tot en met 4 te observeren en te stimuleren. Volgens dezelfde theoretische en praktische uitgangspunten heeft SLO destijds een instrument gemaakt voor de voorschoolse voorzieningen: 'Kijk op ontwikkeling in voorzieningen voor peuters'. Dit instrument is nu op basis van ervaringen aangepast en uitgebreid. Zo is het observatie-instrument vernieuwd en is een overdrachtsformulier toegevoegd. De versie 'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen' kan een bijdrage leveren aan de continuïteit tussen voorschoolse voorzieningen en basisschool en daarmee aan de continuïteit in de ontwikkeling van de kinderen.

Kenmerken van het instrument

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen:

- geeft informatie over de voortgang in ontwikkeling van kinderen;
- richt zich op de brede ontwikkeling van kinderen;
- legt de kinderen niet langs de meetlat van de psychologen, maar kijkt naar de voortgang van de ontwikkeling van een kind ten opzichte van zichzelf.

Het gaat uit van:

- visie op ontwikkeling waarin interactie een cruciale rol speelt;
- een ontwikkelingsgerichte context;
- samenhang tussen het systematisch volgen van de kinderlijke ontwikkeling en het planmatig handelen van de pedagogisch medewerker;
- een relatie tussen dagelijkse observatie en systematische observatie.

De observaties vinden plaats:

- in de dagelijkse situatie;
- meerdere malen;
- in verschillende situaties.
- De pedagogisch medewerker observeert:
- in spelsituaties;
- op afstand.

De pedagogisch medewerker beoordeelt:

- het gedrag van de kinderen op basis van eigen deskundigheid.

Samenstelling van de publicatie

Naast achtergronden en handreikingen voor de praktijk geeft de publicatie concrete aanwijzingen voor pedagogisch medewerkers in de praktijk. Ook zijn er kopieerbladen beschikbaar. Deze kun je downloaden vanaf www.slo.nl/primair/themas/jongekind/producten/ en vervolgens printen.

In deze publicatie tref je de volgende onderdelen aan:

1. Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen
2. Observeren en stimuleren
3. Overdracht

In de volgende paragraaf vind je een verdere beschrijving van deze onderdelen.

Inhoud, functie en gebruiksmogelijkheid

1. Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Inhoud - Dit deel beschrijft het theoretisch kader van waaruit het instrument is ontwikkeld.

Ingegaan wordt op de visie op de ontwikkeling van kinderen en de begeleiding van deze ontwikkeling in de praktijk (Hoofdstukken 1 en 2). Het begrip competentie wordt besproken en uiteengelegd in kijkpunten (Hoofdstuk 3). Vervolgens wordt er ingegaan op de beeldvorming over de ontwikkeling van kinderen door pedagogisch medewerkers en de koppeling daarvan naar hun praktisch handelen (Hoofdstukken 4 en 5). In Hoofdstuk 6 staan we stil bij de te onderscheiden aspecten van de competenties, wetende dat zij slechts in samenhang begrepen kunnen worden.

Functie - Dit deel geeft gebruikers van de observatie- en overdrachtformulieren inzicht in de keuzes die aan die documenten ten grondslag liggen. Het geeft bovendien inzicht in het proces van beeldvorming en het geeft richtlijnen voor de koppeling tussen observeren en handelen.

Gebruik - De informatie achter dit tabblad kan worden gelezen om je te verdiepen in de achtergrond van het instrument. Het kan dienen als naslagwerk als je met het instrument werkt.

2. Observeren en stimuleren

Inhoud - Dit katern bevat naast een samenvatting van de pedagogische en didactische uitgangspunten van het instrument (Hoofdstuk 7), een toelichting op de kijkpunten, en een analyse van de observatielijst naar aspecten van de competentie en professionele vragen voor de pedagogisch medewerker (Hoofdstuk 8). In Hoofdstuk 9 wordt het gebruik van de observatielijst beschreven. Informatie over het voeren van gesprekken met ouders over zowel het observatie- als ook het overdrachtsformulier, is opgenomen in Hoofdstuk 10. Als aanvulling op het instrument voor 2 tot 4 jarigen, is er door het samenwerkingsverband Borne en SLO ook een observatieinstrument voor 0 tot 2 jarigen ontwikkeld. Dit kun je vinden in Hoofdstuk 11.

Functie - De samenvatting is geschreven voor een snelle informatie over dit instrument. De toelichting op de kijkpunten, de analyse van de observatielijst naar aspecten van de competentie en de professionele vragen, kan je ondersteunen in de beeldvorming en het planmatig handelen.

Gebruik - Dit deel van de map moet onder handbereik van iedere pedagogisch medewerker zijn, die met het instrument werkt. Je kunt het gebruiken voor een snelle oriëntatie op observatie, reflectie en handelen. Maar ook voor een goede communicatie hierover met ouders.

3. Overdracht

Inhoud - Bij het tabblad 'Overdracht' vind je het overdrachtsformulier met daarbij een toelichting op het gebruik van het formulier.

Functie - Op dit formulier kun je de laatst geregistreerde observatiegegevens van een kind overnemen. Het formulier kan dan, met goedkeuring van de ouders/verzorgers, meegenomen worden in de overdracht naar de basisschool.

Gebruik - Je kunt dit formulier systematisch gebruiken bij de overdracht naar de basisschool of bij eerder vertrek van de voorschoolsevoorziening.

Kopieerbladen

Op www.slo.nl/primair/themas/jongekind/producten/ vind je de digitale versies van het observatieformulier en het overdrachtsformulier. Door deze te downloaden kunnen telkens nieuwe afdrucken van de formulieren worden bijgemaakt.

Scholingsmodule

Bij dit instrument is een scholingsmodule ontwikkeld voor pedagogisch medewerkers, die begeleid willen worden als zij met het instrument aan de slag willen gaan. In een aantal bijeenkomsten (op maat af te spreken) kun je de achtergrond en de manier van werken met dit instrument eigen maken. Ook leer je het instrument een plaats te geven in het totale zorgsysteem van je werk.

Informatie over deze scholingsmogelijkheid is te verkrijgen bij het secretariaat van het project *Jonge Kind* van SLO, afdeling primair onderwijs.

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Jonge kind publicatie

slo

1. Uitgangspunten van ontwikkeling

'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen' biedt een observatie-instrument om de voortgang in de ontwikkeling van peuters te kunnen volgen en deze ook te stimuleren. 'Ontwikkeling van kinderen' daar gaat het over. Daarover is veel gezegd en geschreven. Men is het niet altijd met elkaar eens hoe die ontwikkeling nu precies plaatsvindt. Sommige mensen denken dat de ontwikkeling van kinderen vanzelf gaat, andere denken dat opvoeders juist heel erg moeten sturen. In dit hoofdstuk wordt toegelicht vanuit welk idee 'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen' is geschreven.

1.1 Visie

In dit instrument kiezen we voor de visie dat kinderen de drang en mogelijkheid hebben zichzelf te ontwikkelen en tegelijkertijd dat deze ontwikkeling alleen plaats kan vinden in interactie met opvoeders en omgeving.

We gaan eerst in op de interactie, daarna op de rode draad in de ontwikkeling van kinderen.

1.2 Interactie tussen aanleg en omgeving

Een kind heeft al een complex ontwikkelingsproces achter de rug als het geboren wordt en de ontwikkeling gaat steeds voort, voortdurend, een leven lang. Dat is te zien aan veranderingen van het lichaam. Ook aan hoe iemand zich gedraagt, beweegt, praat en aan de manier waarop iemand sociale contacten aangaat en onderhoudt.

Het lijkt alsof de lichamelijke ontwikkeling vanzelf gaat en dat er pas sprake is van invloed van de omgeving, als het gaat om gedrag en sociale relaties. Toch is dat niet waar. Uit onderzoek weten we dat de invloeden van de fysieke en sociale omgeving wel degelijk van invloed zijn op de ontwikkeling van de hersenen en daarmee op de totale ontwikkeling van de mens. Nemen we als voorbeeld het moment waarop een kind gaat lopen. Natuurlijk moeten de zenuwbanen en de spieren genoeg 'rijp' zijn en sterk, maar door stimulering van de baby krijgt het kind ook prikkels van buitenaf, die weer van invloed zijn op het rijpingsproces.

Aanleg en omgeving zijn twee zijden van de medaille die verantwoordelijk zijn voor voortgang in de ontwikkeling. Wat dit betekent voor de stimulering van de ontwikkeling van peuters is te lezen in Hoofdstuk 2.

1.3 Basisbehoeften: een rode draad in de ontwikkeling van kinderen

Vanuit kinderen gezien zijn er drie rode draden die iets zeggen over hun drang en mogelijkheid zich te ontwikkelen: Ze willen 'erbij horen', 'de wereld begrijpen', en 'autonoom zijn'. Dat zijn basisbehoeften. We bekijken deze een voor een.

Erbij willen horen

Kinderen hebben het aangeboren verlangen om 'er bij te willen horen'. Hoe klein kinderen ook zijn, zelfs de pasgeborenen, zij zoeken contact met hun opvoeders. Al heel jong reageren ze op de stemming van de opvoeders, die ze aflezen van hun gezicht. Ze worden onrustig als de opvoeder onrustig is. Zelfs kinderen van anderhalf jaar voelen niet alleen de stemming aan waarin hun opvoeder verkeert, maar proberen deze al 'ten goede te wenden', als die stemming bijvoorbeeld boos of verdrietig is. Dat doen zij door zich sociaal wenselijk te gedragen (stil zijn, lachen).

Zij zoeken ook contact met leeftijdgenootjes en houden dat in stand. Als er conflicten zijn, zijn die meestal maar van korte duur. Zij zoeken daarna weer snel contact en zijn dan alles weer vergeten. Het spel gaat gewoon verder! En ze genieten daarvan.

Die behoefte aan relatie krijgen kinderen uit zichzelf. Ze leren van hun opvoeders en andere kinderen sociaal gedrag, en ze ontwikkelen gevoelens van saamhorigheid.

De wereld willen begrijpen

Kinderen willen hun omgeving leren kennen om grip te krijgen op de situatie om hen heen.

Oftewel: om betekenis te geven aan hun wereld. Dat uit zich (en een heel leven lang!) in grote nieuwsgierigheid en veel activiteit. In die interactie tussen hun omgeving en zichzelf vormen zij begrippen en ontwikkelen ze inzicht in de samenhang van wat ze zien en meemaken.

Bijvoorbeeld: "Als ik op de peutergroep kom, ga ik eerst even met mamma spelen, maar die gaat dan weer naar huis en dan ga ik met de andere kinderen in een kring zitten."

Al gaande de ontwikkeling gaan kinderen steeds meer van de wereld om hen heen begrijpen.

En wel op de manier 'van de grote mensen'. Is bijvoorbeeld de driejarige er nog heilig van overtuigd dat een dode vlieg gewoon slaapt en straks weer wegvliegt, later leert het kind dat er verschil is - en ook te zien is - tussen slapen en dood zijn en verwacht het dit niet meer. Het kind begrijpt steeds meer wat er om hem heen gebeurt en handelt daar dan ook naar.

Door deze behoefte aan 'begrip' zal een kind steeds verder ingroeien in de wereld waarin het leeft en daaraan, op zijn eigen manier, een steentje bij kunnen dragen.

Autonomie

Kinderen hebben een aangeboren verlangen naar en mogelijkheid tot autonomie. Autonomie is een moeilijk begrip. Het betekent zoveel als in staat zijn - en bereid zijn - om als zelfstandig individu beslissingen te nemen, daarnaar te handelen, en daar ook de verantwoordelijkheid voor nemen. Steeds in relatie tot de omgeving waarin de persoon is.

Een opvallend aspect van autonoom zijn, is de zelfsturing. Dat gaat natuurlijk niet meteen, en ook niet op alle terreinen tegelijkertijd. In interactie met de opvoeders ontwikkelt de behoefte aan autonomie zich tot een machtige kracht om sturing te geven aan het ontwikkelproces.

Dat wil zeggen tot een kracht om van binnenuit de ontwikkeling aan te sturen.

De behoefte aan relatie en de behoefte aan betekenisverlening komt pas echt tot ontplooiing als een kind vanuit zichzelf de kansen kan grijpen die daartoe door anderen geboden worden. Dat is het uitgangspunt van autonomie. We zeggen ook wel: kinderen zijn de eigenaars van hun eigen ontwikkel- en leerprocessen. Kinderen laten zich geen relaties en betekenissen 'aanpraten'. Ze leren pas echt wat in relaties en betekenissen als ze daar zelf actief aan deel kunnen nemen. Kinderen kunnen overdonderd worden door goedbedoelende volwassenen, die hen bij de hand nemen en dingen voor ze doen. Een tweejarige kan al aangeven dat hij daarvan niet gediend is! Of volwassenen kunnen kinderen overladen met spullen en informatie. Kinderen wenden zich daarvan af. Ontwikkeling vindt pas plaats als het initiatief om de volgende stap te zetten bij het kind zelf ligt.

Deze behoefte aan autonomie, met daarin de behoefte aan zelfsturing, is van groot belang voor de motivatie om te leren. Pedagogisch is het een kostbaar aangrijpingspunt om gevoelens van verantwoordelijkheid te ontwikkelen. Als je als kind mag leren je eigen keuzes te maken, daarbij rekening houdend met anderen, dan is dat een belangrijke bijdrage aan de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Voorbeelden uit een peutergroep

Hoe jong kinderen ook zijn, ze zoeken contact met pedagogisch medewerkers en onderzoeken alles om hen heen. Al spelend ontdekken ze wat de eigenschappen zijn van de spelmaterialen en stemmen daar hun spel op af: met blokken werk je anders dan met duplo, en met krijt werk je anders dan met verf. Rennend en fietsend in het speellokaal en buiten, leren ze wat ruimte en afstand is en leren daarmee rekening te houden in hun spel. Ze verkennen hun eigen fysieke grenzen: vol plezier klauteren ze via het trapje hoog boven naar de glijbaan en glijden voorzichtig, of juist vol bravoure, daar weer van af.

Later verkennen ze in het spel ook de sociale rollen, de mogelijkheden en de grenzen. Zo zoeken ze bijvoorbeeld een plaatsje bij de spelletjestafel en leren 'om-de-beurt'. Vol overgave imiteren ze in hun spel wat ze thuis zien: ze zijn bezig met het keukentje, met de workmate, of met autootjes en treinen. Ook het spel met poppen is in trek: aan- en uitkleden en vooral rondlopen met de poppenwagen. Met boze blikken, boze woorden en hier en daar een flinke klap verdedigen ze hun territorium als ze zich in het nauw gedreven voelen, maar spelen weer vrolijk verder als de ruzie beslecht is.

Ze onderzoeken ook wie ze zelf zijn en wat ze zelf kunnen. Ze beginnen te praten over wat ze leuk en lekker vinden, over wat ze gedaan hebben en laten lievelingsspeelgoed zien. In de spiegel bekijken ze geconcentreerd hoe hun haar eruit ziet, en vergelijken dat met het haar van hun vriendje.

Ze laten het afweten als er te veel informatie komt in de kring waar ze 'niets mee hebben'. Maar ze kunnen ook geobsedeerd bezig zijn met iets dat nieuw voor hen is, en dat ze willen leren kennen, bijvoorbeeld het mengen van kleuren.

1.4 Samenvatting

Waar gaan we van uit bij ontwikkeling van kinderen? Ontwikkeling vindt plaats door interactie tussen aanleg en omgeving. Deze twee zijn beiden verantwoordelijk voor voortgang in de ontwikkeling. De interactie heeft een drietal kwalitatieve kenmerken.

- Kinderen willen bij mensen horen. Zij zoeken contact en houden dat in stand.
- Kinderen willen hun omgeving leren kennen. Ze hebben de behoefte om betekenis te geven aan hun eigen bestaan en aan de wereld waarin ze leven. Dat uit zich bij kinderen in grote nieuwsgierigheid en veel activiteit.
- Kinderen willen autonoom zijn, dat wil zeggen ze willen eigenaar zijn van hun ontwikkelings- en leerprocessen. Ze delen pas vruchtbaar in relaties en betekenissen als ze daar zelf actief aan deel kunnen nemen.

2. Begeleiden van ontwikkeling in de praktijk

Om tot ontwikkeling te komen hebben kinderen interactie nodig. Interactie met opvoeders in een veilige pedagogische relatie, met kinderen van wie zij veel kunnen leren, en met een rijke omgeving waarin zij veel ervaringen kunnen opdoen. Daarbij is het van belang dat kinderen ervaren dat hun (verschillende) opvoeders het met elkaar eens zijn over belangrijke zaken in de opvoeding en educatie, en dat daarin continuïteit is.

In dit hoofdstuk worden de kenmerken van de interactie beschreven die de ontwikkeling van peuters bevorderen.

2.1 Interactie met opvoeders

In de interactie met opvoeders is 'veiligheid' het sleutelwoord. Een veilige relatie is dan ook de basisvoorwaarde voor de ontwikkeling van kinderen. In de veiligheid van de pedagogische relatie vindt een kind het ankerpunt voor zijn ontwikkeling tot een zelfstandig, sociaal, actief wezen.

2.1.1 Veiligheid in de pedagogische relatie

Veiligheid wordt bereikt als de opvoeder/pedagogisch medewerker aanvoelt en begrijpt (sensitiviteit) wat een kind op een bepaald moment nodig heeft en daar dan ook in voorziet (responsiviteit). Het kan gaan om eten en drinken, maar ook om uitleg, of gewoon 'even samen praten', of een aai over je bol.

Stevens noemt zo'n houding 'actief respect'. (Stevens, 2002) De opvoeder gunt als het ware het kind om zelf sturing aan zijn doen en laten te geven, binnen de grenzen van zijn eigen mogelijkheden.

Om die zelfsturing succesvol te laten zijn, heeft de opvoeder er voor gezorgd dat het veld, waarin het kind kan opereren, veilig is: de glijbaan is niet te hoog, het speelmateriaal is goed geordend, regels en afspraken binnen de groep zijn er om kinderen goed te kunnen laten spelen. Tegelijkertijd is de opvoeder beschikbaar om hulp te geven als dat nodig is.

Effect van een veilige relatie op het kind

Voor een kind betekent die veiligheid dat hij een goed gevoel over zichzelf krijgt en dat hij steeds meer gaat vertrouwen op zijn eigen effectiviteit. Dit versterkt zijn natuurlijke drang om de wereld te gaan onderzoeken, om te experimenteren en daar ook met anderen over te communiceren. Hij is niet overgelaten aan zichzelf en moet niet alles zelf uitzoeken: er is iemand anders die hem begrijpt en hem helpt als dat nodig is. Als er iets mis gaat, is er de volwassene die hem opvangt en verder helpt.

Dat verhoogt weer het gevoel van veiligheid en een kind durft daardoor steeds meer te experimenteren.

Effect van een veilige relatie op de opvoeder

Onderzoekt een kind, en dit lukt en hij beleeft er plezier aan, dan is de opvoeder/pedagogisch medewerker ook tevreden en stijgen haar verwachtingen omtrent een kind. Met des te meer interesse en plezier zal zij de omgeving voor het kind zo inrichten, dat zijn nieuwsgierigheid gewekt wordt en zijn ontdekkingstocht voortgaat. Haar vertrouwen in zichzelf als iemand die kinderen begrijpt en kan stimuleren, neemt toe, en dat geeft haar nieuwe energie en creativiteit tot handelen.

2.1.2 Hoe schep je veiligheid voor kinderen?

In een groep moeten kinderen zich veilig voelen. Ze moeten voelen en weten dat de pedagogisch medewerker blij is dat ze er zijn, dat zij hen de ruimte geeft om volop te spelen en dat ze op haar hulp kunnen vertrouwen, als ze die nodig hebben. We hebben het dan over een veilig pedagogisch klimaat. Dit heeft de volgende kenmerken:

Respect

Een eerste stap naar een veilig klimaat is het respect van de pedagogisch medewerkers voor de kinderen en hun thuissituatie. In een gesprek met de ouders/opvoeders krijgen pedagogisch medewerkers informatie over het nieuwe kind, dat op hun groep komt, en over de gewoontes die er in een gezin zijn. Ze kunnen dan het kind gemakkelijker begrijpen en het door die eerste gewenningsperiode heen helpen.

Hoge verwachtingen

Een tweede stap naar een veilig klimaat is het hebben van hoge verwachtingen van het kind en van zichzelf. Voor een kind betekent dat dit de pedagogisch medewerker hem uitdaagt om relaties aan te gaan, zijn omgeving te ontdekken en zelf initiatieven neemt. Het voelt zich daardoor gewaardeerd en erkend in zijn autonomie. Voor de pedagogisch medewerker betekent het dat zij erop vertrouwt dat zij de kinderen zal aanvoelen en begrijpen. Ook al is dat niet altijd meteen het geval. Door die hoge verwachtingen zal er een intensieve interactie plaats vinden.

Helpen op verschillende manieren

De derde stap is kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling op verschillende manieren. Dat kan op een manier waarbij het vooral gaat om affectie en relatie. De pedagogisch medewerker laat dan zien dat zij er is voor het kind, dat zij betrouwbaar is en begrijpt wat een kind nodig heeft. Een andere manier is om kinderen te leren wat wel en niet kan. Dat wil zeggen dat de pedagogisch medewerker de kinderen mogelijkheden en grenzen biedt in hun dagelijkse doen en laten. Dit met respect voor de autonomie van het kind. Het zou een vorm van pedagogische verwaarlozing zijn als kinderen geen grenzen en structuren aangeboden zouden krijgen. Dat wil niet zeggen dat thuis en op de voorschoolse voorziening de kinderen autoritair benaderd moeten worden. Het wil wel zeggen dat de ontwikkeling van de autonomie geplaatst moet worden in het perspectief van de ontwikkeling van verbondenheid met andere mensen. In de praktijk van de voorschoolse voorzieningen vinden we dit terug in het hebben en hanteren van regels die de kinderen leren en waar ze ook aan gehouden worden.

Ook kan de pedagogisch medewerker informatie en uitleg geven op momenten dat kinderen dat nodig hebben. Bijvoorbeeld door regels en afspraken in herinnering te roepen, als dat nodig is om het samenspelen goed te laten verlopen.

Voorspelbaarheid

Voor peuters en kleuters wordt een gevoel van veiligheid sterk verhoogd als de situatie voorspelbaar is. Een vast dagritme en vaste rituelen bij terugkerende onderdelen van de dag maken het programma voorspelbaar en verhogen daarmee het gevoel van veiligheid. Als er dan bovendien nog pictogrammen gemaakt zijn waarin het dagritme uitgebeeld wordt, en kinderen kunnen deze zelf 'lezen', dan geeft dat nog extra houvast.

Het gedrag van de pedagogisch medewerker neemt toe aan voorspelbaarheid als zij op rustige, consistente wijze gebruik maakt van de verschillende manieren waarop zij kinderen kan helpen. Kinderen herkennen dat: zo doet onze pedagogisch medewerker dat.

2.2 Interactie met een rijke omgeving

Kinderen willen de wereld om hen heen leren kennen. Ze laten dat zien door 'overal aan te zitten', en door hun vele 'wat is dat?' en 'waarom?' vragen. Ze zijn op zoek naar wat alles om hen heen betekent. Een rijke omgeving, waarin kinderen bovendien veel contact hebben met opvoeders en groepsgenootjes, geeft daarvoor volop gelegenheid.

2.2.1 De omgeving: gevarieerd en breed aanbod

De leeromgeving zal kinderen moeten uitdagen om veelsoortig en veelzijdig spel aan te gaan. Er moet wel genoeg materiaal zijn van goede kwaliteit, maar kasten die uitpuilen nodigen nu ook weer niet uit tot kiezen.

Er is een grote variatie in 'aanbod', waaronder spel- en ontwikkelingsmateriaal, dat ook verschillende moeilijkheidsgraden kent. Het gaat niet zo zeer om veel speelgoed, maar om goed gevarieerd speelgoed dat goed geordend is en dat de kinderen kunnen kiezen om te spelen. Als er meer variatie in het aanbod zit, zullen kinderen méér gelegenheid krijgen te spelen wat ze zelf echt willen en er ook echt over willen praten. Er ontstaan dan situaties die iets betekenen voor hen.

Om niet 'uitgespeeld' te raken, zullen de materialen en situaties zo moeten zijn dat er steeds uitdaging vanuit gaat, ook als kinderen al wat langer op de peutervoorziening zitten. Een ander aandachtspunt hierbij is, dat álle kinderen herkenbare spelmaterialen moeten hebben. Waar kinderen uit meerdere culturen op een groep zijn, zal dat in de inrichting van de peutervoorziening ook herkenbaar moeten zijn. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de keuze van de wandplaten, de stoffen die gebruikt worden in de huishoek, de boeken, de poppen, de muziekinstrumentjes.

Belangrijk is dat de pedagogisch medewerker in de gaten houdt welke voorkeursmaterialen het kind heeft, of welke materialen het kind vermijdt, en waarom dat zo is. Bijvoorbeeld angst voor het onbekende, of angst om met andere kinderen in conflict te geraken, of angst voor vieze vingers bij kleien en schilderen, kan een kind doen afzien van het kiezen van bepaalde materialen.

Materialen kunnen ook bewust worden ingezet om kinderen te leren samenspelen. Of om een kind, dat behoefte heeft aan wat rust, juist alleen te laten spelen. Onbekendheid van de materialen bij de ouders/opvoeders is een punt van aandacht. Werkt ook dat misschien belemmerend bij de spelkeuze van een kind? Hoe kan een kind thuis vertellen wat het gespeeld heeft als het materiaal thuis niet gekend of niet gewaardeerd wordt?

Het inrichten van de ruimte is een apart punt van zorg. Is er in alle speelhoeken ook voor de pedagogisch medewerker ruimte om even aan te schuiven als het spel dat vraagt? Juist om die noodzakelijke gesprekken met kinderen te voeren.

2.2.2 In een rijke omgeving is de pedagogisch medewerker bemiddelaar

De pedagogisch medewerker is op deze ontdekkingstocht van onschatbare betekenis. Zij staat dicht bij de kinderen en tegelijkertijd staat zij met beide benen in de wereld die de kinderen aan het ontdekken zijn. Ze luistert naar wat kinderen zeggen en ziet aan hun gedrag wat ze begrijpen van hun omgeving. Zelf kent ze de 'algemene taal'. Ze weet wat de betekenis van de dingen en situaties is, zoals grote mensen daar tegen aan kijken, en die kinderen bij stukjes en beetjes ook moeten leren. Ze bemiddelt als het ware tussen de wereld van de peuters en de wereld van de grote mensen: ze luistert naar hun taal en geeft hen taal, ze waardeert hun kijk op de dingen en laat hen tegelijkertijd ontdekken dat er nog andere, meer algemene betekenissen zijn.

Je kunt zeggen dat een pedagogisch medewerker bemiddelt tussen de kindertaal en de algemene taal, en bemiddelt tussen de betekenis die de kinderen aan iets geven en de algemene betekenis, die geldig is in een bepaalde cultuur.

Ontwikkeling van de taal is misschien wel de belangrijkste opgave waar peuters voor staan. In een rijke omgeving, met flinke ondersteuning van de pedagogisch medewerker, is daartoe volop gelegenheid. Al spelende leren kinderen taal.

Ze leren veel nieuwe woorden. Het mooie is, dat die woorden ook echt iets voor ze betekenen.

Ze leren die woorden in een situatie waarin ze zelf al spelende en pratende, betrokken zijn.

Woorden worden zo begrippen waaromheen zich een heel veld van betekenissen heeft ontwikkeld. Neem bijvoorbeeld 'zand'. Al spelende leren ze zand herkennen als zand en dat dan ook zo benoemen. Maar ze leren meer. Het gaat erom dat kinderen ontdekken wat ze met zand kunnen doen, welke kenmerken zand heeft. Ze leren dat ze voor het bouwen van kastelen ander zand nodig hebben dan wanneer ze zand als poedersuiker over vers gebakken zandtaartjes willen uitstrooien. Verkennen van de wereld is voor peuters vooral ervaring opdoen met wat je met de dingen kunt doen, wat de mogelijkheden ervan zijn, en wat de grenzen. Maar ook kijken naar de dingen, hoe ze eruit zien, hoe ze aanvoelen, waarin ze verschillend zijn van andere dingen. Zo wordt 'zand' iets waarnaar je niet alleen kunt wijzen, en kunt zeggen dat het 'zand' heet, maar waarover je iets kunt vertellen, iets wat je gedaan of bedacht hebt met zand.

In de peutergroep van Josephine (1)

Josephine is pedagogisch medewerker op een peutergroep. De groep bestaat uit twaalf peuters, die twee ochtenden in de week bij haar komen. Het kost altijd even tijd voordat zij en een peuter aan elkaar gewend zijn. Van Remi heeft ze ontdekt dat hij heel erg geïnteresseerd is in alles wat met eten te maken heeft. Hij speelt graag in het keukentje en met de (plastic) etenswaar, die daar voorhanden is. Josephine speelt mee met de kinderen en tijdens het spel knoopt zij gesprekjes aan: Vertel eens: wat doe je allemaal als je samen met mamma in de keuken bent? En hoe komen jullie aan al dat eten? Wat zou je willen eten vanavond? Weet je hoe die vrucht heet? Al luisterend en pratend leert Remi de taal die bij de keuken hoort en bij boodschappen doen. En misschien wel bij tuinieren. Hij leert nieuwe woorden: woorden die Josephine wel kent, maar Remi nog niet. Josephine kan hem ook stimuleren om samen met een andere peuter winkeltje te spelen. De peuters leren dan niet alleen woorden voor wat ze nodig hebben, maar ook wat je moet doen in een winkel: iets uitzoeken en dan betalen aan de kassa. Josephine laat de peuters in spel, met boeken en platen, en door samen te praten met kinderen kennis maken met de wereld waarin ze leven. Zij reikt aan, lokt uit en helpt kinderen te ontdekken wat het betekent om samen te spelen en hoe de wereld eruit ziet. Samenspelen betekent bijvoorbeeld ook dat je speelgoed moet delen, op je beurt wachten en plaats vrij moet houden voor een ander kind.

'Hoe de wereld eruit ziet', is heel ruim geformuleerd. Voor peuters betekent dat bijvoorbeeld dat ze ontdekken dat je voor het bakken van taarten stevig zand nodig hebt. Het betekent ook dat ze bijvoorbeeld ontdekken, dat er een ritme is in de dagindeling en dat er afspraken zijn over waar je mag spelen.

Josephine begeleidt deze ontdekkingstochten. Ze verbindt er woorden aan, als kinderen daar naar zoeken, bijvoorbeeld bij het navertellen, en stimuleert hen om verbanden te zien en de verbanden te verwoorden in hun spel 'De toren is hoog', 'Hij valt', 'Ja, die toren is heel hoog, en omdat hij een beetje scheef staat, valt hij om.' Josephine heeft ook peuters in de groep die wel goed kunnen communiceren in hun moedertaal, maar nog nauwelijks Nederlands begrijpen. Voor hen is ze een speciale bemiddelaar: ze leert hen de taal van een nieuwe omgeving, waarvan de peutervoorziening deel uit maakt. Ze is daar heel alert op: ze gebruikt kleine standaardzinnen bij de dagelijkse routines ('Allemaal in de kring gaan zitten', 'Het is tijd voor het fruithapje' etc.) en afspraken: Als een ander kindje je pijn doet, dan zeg je 'Niet doen!' Ze koppelt woorden aan de non-verbale communicatie van de kinderen: 'Ja, je moet nu handjes wassen!' 'Kijk eens, zo kun je klei rollen met je handje.' En als het even kan, krijgen deze kinderen extra aandacht in het boekenhoekje.

In de peutergroep van Josephine (2)

Josephine praat met kinderen over al hun ervaringen. Ieder kind beleeft op zijn eigen manier wat het meemaakt thuis en op de speelzaal. Het heeft daar zijn eigen gevoelens bij en - als er problemen zijn - zijn eigen oplossingen.

Zij luistert ook naar de verhalen van de opvoeders thuis. Op die manier krijgt zij zicht op de achtergrond van de kinderen en kan zij beter begrijpen en aanvoelen wat er in de peuters omgaat en hoe zij hun omgeving begrijpen. In een peutergroep worden kaarsjes ontstoken op een verjaardagstaart. Als Kevin dat ziet begint hij vreselijk te gillen. Hij is een en al angst. Hij klemt zich vast aan Josephine en drukt zijn gezicht tegen haar schouder aan. Hij durft niet te kijken. Josephine aait over zijn rug en legt rustig uit dat de vlammetjes bij de kaarsjes blijven. 'Kijk maar', zegt ze, 'ze bewegen een beetje, ze zijn heel klein, ze blijven daar.' Terwijl ze Kevin over zijn rug blijft aaien, zingt ze met de peuters het verjaardagsliedje. Kevin kalmeert. Nog stevig tegen Josephine aangeklemd, durft hij uiteindelijk toch met één oog naar de vlammetjes te kijken. Bij het ophalen bespreekt Josephine dit voorval met Kevin's moeder. Deze vertelt dat ze zelf altijd doodsbang is dat Kevin zich zal branden aan kaarsjes. Hij mag daar dan ook absoluut niet in de beurt komen. Achter alles wat kinderen op deze manier leren, zit 'een wereld van ervaringen'. Al die 'werelden' vlechten zich aaneen tot een 'beeld van de wereld'. Hun wereldbeeld wordt steeds uitgebreider en complexer, omdat hun ervaringen steeds uitgebreider en complexer worden. Zo neemt hun ontwikkeling toe.

2.2.3 Een rijke omgeving biedt mogelijkheid tot samen spelen en leren

Spelen in een rijke omgeving met andere kinderen is een extra ontwikkelingsstimulus voor kinderen. Ze kijken naar elkaar, doen elkaar na en leren zo veel van elkaar. Ze leren bijvoorbeeld van elkaar wat je allemaal met zand kunt doen, maar ze leren nog meer. Ze leren dat dezelfde ervaringen voor verschillende kinderen verschillende betekenissen kunnen hebben.

'Zand' roept niet bij alle kinderen hetzelfde op. 'Verven' ook niet. De een vindt het leuk en denkt bij verven aan mooie kleuren, de ander denkt alleen aan 'vieze vingers' en gruwelt. Door naar elkaar te kijken en samen te spelen, en ook al door aan elkaar te laten blijken wat ze ergens van vinden, leren peuters dat er verschil is tussen wat mensen lekker, leuk, lief, etc. vinden. Door samen op te trekken in een rijke omgeving doen zich de eerste mogelijkheden voor om te ontdekken dat niet iedereen hetzelfde is, niet hetzelfde doet, voelt en denkt.

2.3 Continuïteit in interactie

Peuters hebben continuïteit nodig om hun ontwikkeling voort te kunnen laten gaan.

2.3.1 Waarom continuïteit?

Kinderen hebben er baat bij als er sprake is van een doorgaande lijn in hun interactiepatronen. Een breuk in deze interactie schaadt hun leren en hun emotionele veiligheid. Vanuit het oogpunt van leren moet er vervolg gegeven worden aan wat een kind al weet en kan. Zo kan het zijn kennis en vaardigheden uitbreiden. Daarbij: als de verworven kennis en vaardigheden gebruikt worden in de nieuwe situatie, dan beklijven ze ook bij het kind en kan daarop voortgebouwd worden.

Vanuit het oogpunt van emotionele veiligheid is het belangrijk dat een kind snel een relatie kan aangaan met zijn nieuwe pedagogisch medewerker en groepsgenootjes. Vanuit die veilige relatie kan het de nieuwe omgeving gaan onderzoeken.

2.3.2 Hoe zorgt een pedagogisch medewerker voor continuïteit?

De pedagogisch medewerker kan zorg dragen voor continuïteit door te werken vanuit de basisbehoeften van een kind: de behoefte aan relatie, aan het leren kennen van de omgeving en de behoefte aan autonomie. Dit in overeenstemming met de rode draad in hun ontwikkeling! Er is dan wel verschil in personen, omstandigheden en omgeving, maar in de nieuwe situatie is

de 'grondtoon' van het pedagogisch handelen gericht op de ondersteuning van de ontwikkeling, op een manier die past bij het kind. Ook al zijn er dan veel dingen anders, het wezen blijft hetzelfde: een kind voelt zich gekend en begrepen in wat het nodig heeft, en het kan naar hartenlust spelen en de wereld onderzoeken, op eigen wijze, in eigen tempo, volgens eigen belangstelling. Bij al die veranderingen vinden peuters daarin houvast. Die vastigheid verhoogt hun zelfvertrouwen en hun gevoel van effectiviteit. En daarmee hun motivatie om nieuwe dingen te onderzoeken en te leren.

Bij de overgang van de voorschoolse voorziening naar de basisschool moet er van twee kanten uit aandacht zijn voor de continuïteit. Pedagogisch klimaat, inrichting van de speelleeromgeving en het curriculum kunnen onderwerp van gesprek zijn. De voortgang van ontwikkeling van de kinderen, daar draait het om. Informatie daarover kan systematisch verzameld worden in het observatie-instrument. Door middel van het overdrachtsformulier kan, met goedvinden van de ouders/opvoeders, deze informatie overgedragen worden aan de basisschool.

Continuïteit tussen het leven in een gezin en het leven in een peutergroep/kinderopvanggroep wil zeggen dat deze opvoedingsmilieus elkaar aanvullen. En wel zodanig dat het kind zich optimaal kan ontwikkelen. Iedere etnische groepering heeft zijn eigen gezinscultuur: de Hindoestaanse, de Nederlandse, etc. Pedagogisch medewerkers zouden zoveel mogelijk inzicht moeten hebben in de opvoedingsidealen en -gewoontes van de gezinnen waarin hun kinderen leven. Omgekeerd moeten ouders/opvoeders ook geïnformeerd worden over opvoedingsidealen en -gewoontes van de voorschoolse voorzieningen. Het is beter eventuele accentverschillen of grondige verschillen hierin tussen de opvoeders te bespreken en daar samen uit te komen, dan het kind te belasten met voor hem onduidelijke en zelfs tegenstrijdige verwachtingen over zijn interactiegedrag.

2.4 Samenvatting

Wat betekenen de uitgangspunten voor het begeleiden van de ontwikkeling van kinderen in de praktijk? De pedagogisch medewerker begeleidt de ontwikkeling van de kinderen door te letten op de volgende kwaliteitskenmerken voor de interactie:

Om tot ontwikkeling te komen heeft een kind opvoeders nodig met wie het een veilige relatie heeft. Veiligheid wordt bereikt als de opvoeder aanvoelt en begrijpt (sensitiviteit) wat een kind op een bepaald moment nodig heeft en daar dan ook in voorziet (responsiviteit).

Daarnaast heeft een kind een rijke omgeving nodig waarin het naar hartenlust kan experimenteren en zijn ervaringen kan delen met belangrijke anderen, zoals de pedagogisch medewerker en kinderen uit de groep.

Het is verder van belang dat kinderen een bepaalde mate van continuïteit ervaren in de mogelijkheid om relaties aan te gaan, de omgeving te ontdekken en initiatieven te ontplooiën. Dit betekent ook dat hun (verschillende) opvoeders het met elkaar eens zijn over belangrijke zaken in de opvoeding en educatie.

3. Ontwikkeling nader bekeken

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op het begrip 'ontwikkeling'. Er wordt een relatie gelegd met voor- en vroegschoolse educatie en er wordt een model beschreven hoe je naar de voortgang in ontwikkeling kunt kijken. Dit model vormt de basis voor een observatielijst.

3.1 Voortgang in ontwikkeling

Het doel van voor- en vroegschoolse educatie is de bevordering van de brede ontwikkeling van kinderen. Dit wordt ook wel genoemd 'de ontwikkeling van competentie'. Het doel van werken met jonge kinderen wordt dan 'het ondersteunen en stimuleren van de voortgang in ontwikkeling van de competentie van de kinderen'.

3.1.1 Ontwikkeling en educatie

Waarom gaan kinderen naar een voorschoolse voorziening? Waarom gaan ze - later - naar school? Nederlandse ouders/verzorgers geven meestal het volgende antwoord: 'Voor de sociale ontwikkeling', op de eerste vraag, 'Om te leren', hoor je als antwoord op de tweede vraag. Voor ouders/opvoeders van allochtone afkomst ligt dat vaak wat anders. Zij vinden dat ook kleine kinderen moeten leren als ze op school zijn. En voor peuters is een peuterspeelzaal/kinderdagopvang toch immers ook al een soort school? Is al dat spel dan wel goed?

Het is een taak van pedagogisch medewerkers om aan alle ouders/verzorgers te laten zien dat peuters en kleuters voortdurend leren als ze spelen. En dat zij, in dat spel en andere activiteiten, groeien in hun sociaal-emotionele ontwikkeling. Wat er gebeurt, zowel in voorschoolse voorzieningen als op basisscholen is dat pedagogisch medewerkers en leraren zich richten op de brede ontwikkeling van kinderen. En dat betreft dan in beide situaties zowel de cognitieve als de sociaal-emotionele ontwikkeling. Dat zijn aspecten van de brede ontwikkeling.

3.1.2 Competentie

Onder competentie verstaan we het vermogen tot denken, voelen en handelen dat kinderen in staat stelt om zich adequaat te verhouden tot de wereld waarin ze leven. Je adequaat verhouden tot de wereld waarin je leeft, wil zoveel zeggen als: oppakken wat je tegenkomt, niet uit de weg gaan, nadenken en je een mening vormen en een houding over wat je ziet en meemaakt. Kortom een verstrengeling van doen, denken en voelen, op een wijze die weer passend is voor kind en gemeenschap. Een mond vol. Het voorbeeld hierna laat zien wat competentie kan zijn.

Met mama in een winkel

Een peuter van twee en half jaar is samen met haar moeder bij de Hema. Het is een van de eerste koude herfstdagen. Het kind heeft een warm jasje aan. In de winkel is het warm. Terwijl de moeder zoekt naar goede sokken, begint het meisje haar jasje los te maken. 'Nee, laat je jasje maar aan', zegt de moeder. 'Binnen, jasje uit', zegt het kind. 'Ja, we zijn wel binnen, maar hier in de winkel houden we de jas aan', antwoordt de moeder en zoekt verder. Het kind blijft, zonder resultaat, aan haar ritssluiting trekken en blijft zeggen: 'Binnen, jasje uit'. De moeder herhaalt haar antwoord wat afwezig, blijft sokken zoeken. Het kind blijft herhalen. Als de goede sokken gevonden zijn, geeft de moeder het kind een hand en wandelen ze samen naar de kassa

Reflectie op het voorbeeld

Als we naar dit voorbeeld kijken vanuit het perspectief van ontwikkelen van competentie dan valt het volgende op:

De peuter heeft kennelijk al geleerd dat een jasje iets is dat je niet binnen, maar buiten aan hebt. Als je een jasje aan hebt, heb je het lekker warm, buiten. Zo zit op dat punt haar beeld van de wereld in elkaar. In de verwarmde Hema, voelt haar jasje onprettig aan. Ze heeft het te warm. Ze herinnert zich het geleerde: jasjes zijn voor buiten, niet voor binnen en jasjes hebben iets te maken met warmte. Ze combineert: (te) 'warm, jasje, binnen', en concludeert: 'binnen, jasje uit'. Ze heeft haar zintuigen gebruikt, ze heeft haar geheugen gebruikt, ze is tot activiteit overgegaan, ze heeft contact gezocht met haar moeder en ze heeft zich niet van de wijs laten brengen: ze heeft het binnen gewoon te warm en daarom moet het jasje uit. De moeder probeert haar 'beeld van de wereld' te verfijnen. 'Ja, we zijn wel binnen, maar in winkels houd je je jasje aan.' Als zich deze situatie vaker voordoet, zal de peuter leren dat er 'binnens' zijn waar je je jasje aanhoudt, ook al heb je het dan warm. Haar leerervaringen hebben dan een spoor in haar gedrag achtergelaten: ze handelt dan spontaan zoals van haar verwacht wordt: er is voortgang in haar ontwikkeling. Haar competentie is toegenomen.

3.2 Het competentiemodel

In het voorbeeld van de winkelende peuter zien we een totaalgedrag en dat totale gedrag zal veranderen (jasje aanhouden) naarmate het kind verder gaat in haar ontwikkeling. Het zal vooral complexer worden, ze kan 'ingewikkelder' situaties, op meerdere gebieden, steeds meer aan. In dat totale gedrag zijn verschillende aspecten te onderscheiden. Dat is een manier van kijken naar gedrag. Een manier van kijken noemen we een model. Van dit voorbeeld kun je zeggen: die peuter is competent: ze heeft een probleem en ze probeert het op te lossen. In die competentie zijn verschillende aspecten: er is iets te zien van haar denken en handelen, van haar voelen, van haar zintuiglijke waarneming en ook van haar motoriek. Let wel: het is één totaal 'antwoord' van het kind op de situatie in de winkel waar zij het te warm heeft, maar haar 'antwoord' heeft verschillende aspecten.

Aspecten van de ontwikkeling van competentie

Ontwikkeling van competentie kent de volgende aspecten:

- het cognitieve,
- het creatieve,
- het sociaal-emotionele,
- het motorische en
- het zintuiglijke aspect.

Het *cognitieve aspect* zegt iets over het vermogen van een kind om zich een beeld van de wereld te vormen en in woord en daad daar uitdrukking aan te geven.

Het *creatieve aspect* zegt iets over het vermogen om op nieuwe manieren over dingen te denken en op nieuwe manieren iets te doen.

Het *sociaal-emotionele aspect* zegt iets over het vermogen van een kind om adequaat om te gaan met zichzelf, met anderen en met de wereld die hem omringt.

Het *motorische aspect* zegt iets over het vermogen om bewegingen aan te passen aan de situatie.

Het *zintuiglijke aspect* zegt iets over het vermogen om op adequate wijze informatie op te nemen uit de omringende werkelijkheid. De onderlinge verwevenheid van de afzonderlijke aspecten is groot en ze zijn moeilijk uit elkaar te rafelen. Het voorbeeld van de peuter in de winkel laat dat zien. En dat is ook niet nodig. Het is wel belangrijk te weten dat elk aspect van de competentie een belangrijke ingang is voor de stimulering van de ontwikkeling in zijn geheel. En dat de aspecten zich altijd in samenhang ontwikkelen en ook pas in hun samenhang

begrepen kunnen worden. (Zie voor meer informatie over de verschillende aspecten van de competentie in Hoofdstuk 4).

3.3 Kijkpunten

Hoe het met de ontwikkeling van het kind gesteld is, zien we aan hoe het kind omgaat met zichzelf, met anderen en de situatie waarin hij leeft. Door een kind te observeren zie je of zijn competentie toeneemt. Begrijpt het wat er gebeurt? En begrijpt het steeds meer? Heeft het plezier in spelen? Durft het op onderzoek uit te gaan? Kan het plannetjes maken?

Als een pedagogisch medewerker zich een beeld wil vormen van hoe het gaat met een kind, dan heeft ze baat bij een lijst met duidelijke kijkpunten. 'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen' biedt een observatielijst, waarin aspecten van de competentie zijn uitgewerkt in kijkpunten.

3.3.1 Keuze en verantwoording

De ontwikkeling van kinderen voltrekt zich door een ingewikkeld samenspel tussen aanleg en omgeving. Een kind ontwikkelt zich in die omgeving als het 'aangesproken' wordt op wat het nodig heeft (sensitief en responsief gedrag van de opvoeder). Door die in gang gezette en steeds voortgezette ontwikkeling, doet een kind ook steeds meer zijn voordeel met die omgeving: hij pikt er meer van op, onderkent steeds beter zelf 'wat er te leren valt' en weet zijn weg in zijn omgeving te vinden.

De veronderstelling is dus dat een kind zich ontwikkelt in een goede omgeving. En als waarneembaar teken daarvan 'meegroeit' met die omgeving. De peuter 'doet het goed' in de peuteromgeving, de kleuter in de kleuteromgeving, de kinderen van groep 3 en 4 in hun omgeving. Dit gaat zo op voorwaarde dat er een open en onbelemmerde interactie is tussen het kind en de (goede) omgeving.

3.3.2 Type kijkpunten

De kijkpunten laten de pedagogisch medewerker zien of een kind de mogelijkheden die het zelf heeft 'matcht' met de omgeving. Dat is te zien in zijn gedrag.

Preciezer uitgedrukt: de kijkpunten verzamelen informatie over de breedte en de kwaliteit van de relatie van het kind met zichzelf en met zijn omgeving. Bijvoorbeeld: Het kind heeft contact met andere kinderen (sociaal-emotioneel aspect); Het kind maakt plannen (cognitief en sociaal-emotioneel); het kind kan goed met eigen gevoelens omgaan (emotioneel aspect).

Het geobserveerde gedrag verwijst naar de competentie van een kind om een relatie aan te gaan met zichzelf en met de omgeving waarin het is: om zich 'adequaat te verhouden tot zijn omgeving'. Is die relatie oké en de omgeving is oké, dan vindt er ontwikkeling plaats.

Samengevat: de kijkpunten focussen op de competentie, uiteengelegd in deelaspecten. Het concrete gedrag, dat verwijst naar de competentie, varieert met de omgeving waarin een kind zich bevindt. De kijkpunten zijn daarom toe te passen in verschillende periodes van de levensloop.

3.3.3 Continuïteit

'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen' is gemaakt vanuit de visie op ontwikkelen en op onderwijs/educatie dat voorschoolse voorzieningen hun eigen aanbod, specifieke werkwijze en eigen opbrengstverwachting hebben. Voorschoolse voorzieningen en basisscholen vinden elkaar in het zelfde grondpatroon.

Het is op dit zelfde grondpatroon dat een kind de mogelijkheid krijgt een relatie met zijn omgeving aan te gaan, met een appèl op en inzet van zijn hele competentie.

Bij de overdracht van de voorschoolse voorziening naar de basisschool, kunnen de eind-observatiegegevens met het kind meegaan. Ouders/verzorgers worden, als partners in de opvoeding, betrokken bij de observaties en de overdracht van hun kind van de ene instelling naar de andere. Daarbij speelt de geregisteerde indruk over de voortgang van ontwikkeling van

hun kinderen, naast een portfolio en de persoonlijke indruk van de pedagogisch medewerker, een belangrijke rol.

3.3.4 Observatielijst voor peuters

Met de observatielijst wordt beoogd een totaalbeeld van de ontwikkeling van kinderen te krijgen. Om de ontwikkeling van een kind te kunnen volgen, is gekozen om de gegevens van meerdere observatiemomenten in één formulier te plaatsen. Aan de hand van de observatielijst kunnen pedagogisch medewerkers gericht naar het gedrag van kinderen kijken en zich een mening vormen over de voortgang in ontwikkeling. Kinderen veranderen snel in de leeftijd tussen 2 en 4 jaar. Het is daarom beter iets vaker en op hoofdlijnen te volgen dan om een verdiepte observatie uit te voeren.

De kijkpunten in de observatielijst zijn gegroepeerd in:

- Redzaamheid
- Sociaal-emotioneel
- Speel- en werkgedrag
- Taalontwikkeling
- Motoriek

In de kijkpunten zijn aspecten van de verschillende competenties uitgewerkt. De cognitieve competentie is terug te vinden bij Taalontwikkeling, Sociaal-emotioneel (zelfstandigheid) en bij Speel- en werkgedrag (spel). De creatieve competentie bij Speel- en werkgedrag (fantasie en creativiteit, spel). Alle onderdelen van Sociaal-emotioneel vormen kijkpunten voor de sociaal-emotionele competentie. De motorische competentie is terug te vinden onder Motoriek. De laatste competentie: het zintuiglijke, is terug te vinden bij Speel- en werkgedrag (nieuwsgierigheid, spel) en Sociaal-emotioneel (zelfstandigheid).

Op de volgende pagina's vind je de observatielijst met kijkpunten. In Hoofdstuk 8 worden de kijkpunten nader toegelicht.

3.4 Samenvatting

Voortgang in ontwikkeling is het doel van voor- en voerschoolse educatie. Ontwikkeling wordt hier opgevat als ontwikkeling van competentie. Er is een competentiemodel gemaakt dat de basis vormt voor de kijkpunten op de observatielijst voor peuters.

Observatieformulier (Kijk op ontwikkeling)

Kindgegevens

Voornaam
 Achternaam
 Straat
 Woonplaats
 Telefoon
 Geslacht
 Geboortedatum
 - geboorteplaats
 - geboorteland
 Nationaliteit
 Thuis taal
 Opvoeding tweetalig ☐ ja ☐ nee ☐ n.v.t.

Gezinssituatie:

- woont bij
 - broers
 - zussen

Plaatsingsgegevens

Datum plaatsing
 Aantal dagdelen per week
 VVE:
 - aantal dagdelen per week
 - gevolgd programma

Vertrekgegevens

Datum vertrek
 reden:
☐ overgang naar de basisschool
 naam basisschool
☐ verhuizing
☐ anders,

Medische bijzonderheden

☐ vaak ziek
☐ vaak hongerig/lusteloos/niet fit
☐ slechtziend/slechthorend
☐ allergieën
☐ medicatie
☐ logopedie*
☐ fysiotherapie*

☐ ziekenhuisopnames*

☐ anders*, te weten:

.....
 * Hoe vaak en hoe lang heeft deskundige het kind meegemaakt?

Gesprek met ouders/verzorgers

Datum gesprek
 Bij gesprek aanwezig

Eindgesprek

Datum gesprek
 Bij gesprek aanwezig

Algemene opmerkingen

notatiewijze:

- ☐ ☐ ☐ aspect is nog niet in ontwikkeling / nee
- ☒ ☐ ☐ aspect begint zich te ontwikkelen / in geringe mate
- ☒ ☒ ☐ aspect is nog in ontwikkeling / in redelijke mate
- ☒ ☒ ☒ aspect is volledig of bijna volledig ontwikkeld / in hoge mate

NB. Vermeld bij 'Opmerkingen' ook wat bij u goed heeft gewerkt. Dit als tip voor de leerkracht.

Observaties:	1e	2e	3e	4e	Eind
Datum van observatie:					
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):					
Redzaamheid					
Kan zich zelfstandig aan-/uitkleden (bijv. jas)	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	ja / nee
Kan zichzelf redden met eten en drinken	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	ja / nee
Kan zelfstandig speelgoed opruimen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	ja / nee
Is (overdag) zindelijk	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	ja / nee
Gaat zelfstandig naar de wc	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	ja / nee
Opmerkingen					

Observaties:		1e	2e	3e	4e	Eind
Sociaal-emotioneel						
Sociaal gedrag						
a) omgang met kinderen						
1. Heeft contact met andere kinderen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
2. Zoekt uit zichzelf contact	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
3. Wordt door andere kinderen gevraagd om mee te spelen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
b) omgang met pedagogisch medewerkers						
4. Zoekt zelf contact met pedagogisch medewerker	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
5. Zoekt lichamelijk contact	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
6. Reageert goed op aanwijzingen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
7. Gaat gemakkelijk om met alle pedagogisch medewerkers	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
Welbevinden						
8. Voelt zich (in de eigen groep) op zijn/haar gemak	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
9. Kan goed met eigen emoties omgaan	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
Zelfstandigheid						
10. Neemt initiatief om wat te doen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
11. Vertoont zelfstandig gedrag	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
Weerbaarheid						
12. Komt voor zichzelf op	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
Zelfvertrouwen						
13. Heeft vertrouwen in wat hij/zij zelf kan	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
14. Lost zelf probleemsituaties op	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
15. Vraagt om hulp wanneer dat nodig is	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
Opmerkingen						

<i>Observaties:</i>	<i>1e</i>	<i>2e</i>	<i>3e</i>	<i>4e</i>	<i>Eind</i>
Omgaan met veranderingen					
16. Kan gemakkelijk wennen in nieuwe situaties	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
17. Neemt gemakkelijk afscheid van de ouder	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
18. Kan omgaan met veranderingen in het dagritme	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Omgaan met regels					
19. Kent de groepsregels	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
20. Weet zich aan de groepsregels te houden	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □

Opmerkingen

Observaties:	1e	2e	3e	4e	Eind
Speel- en werkgedrag					
Nieuwsgierigheid					
21. Is nieuwsgierig naar het onbekende	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
22. Wil van alles ontdekken	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Fantasie en creativiteit					
23. Gebruikt fantasie bij het spel	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
24. Heeft verrassende oplossingen	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
25. Toont fantasie en creativiteit bij tekenen of bouwen	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Concentratie					
26. Kan enige tijd met iets bezig blijven	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
27. Probeert iets helemaal af te maken	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
28. Kan actief naar een verhaaltje of uitleg luisteren	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Samenspel					
29. Kan goed alleen spelen	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
30. Kan goed samen spelen	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
31. Doet actief mee bij groepsactiviteiten	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Speelkwaliteit					
32. Komt makkelijk tot spel	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
33. Speelt afwisselend en veelzijdig	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
34. Laat ontwikkeling in zijn/haar spel zien	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Spel					
Is bezig met:					
35. alsof spel (rollenspel)	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
36. constructiespel	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
37. taal-/denkspel	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
38. zingen/muziek maken	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
39. knutselen	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
40. Het favoriete speelgoed is:	_____	_____	_____	_____	_____
Opmerkingen					

<i>Observaties:</i>		1e	2e	3e	4e	Eind
Taalontwikkeling						
Taalbegrip						
41. Begrijpt wat er gezegd wordt	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
a. Begrijpt enkele dagelijks gebruikte woorden en zinnen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐				
b. Begrijpt kleine spelopdrachten	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐				
c. Begrijpt enkelvoudige opdrachten ('Ga zitten')		☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐			
d. Begrijpt meervoudige opdrachten ('Doe je jas uit en ga zitten')			☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐		
e. Begrijpt complexere zinnen en zaken buiten het hier-en-nu			☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐		
Taalgebruik						
42. Kan iets duidelijk verwoorden	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
a. Zegt enkele geluidswoordjes met begrip (toetoe voor auto)	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐				
b. Zegt drie woorden	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐				
c. Zingt delen van bekende liedjes mee		☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐			
d. Zegt zinnen van twee woorden		☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐			
e. Gebruikt hele werkwoorden		☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐			
f. Praat ook over zaken buiten het hier-en-nu			☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐		
g. Zegt zinnen van drie of meer woorden			☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐		
h. Gebruikt werkwoordvervoegingen (verleden tijd, voltooid deelwoord)			☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐		
i. Noemt zichzelf 'ik' of 'mij'			☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐		
j. Gebruikt functiewoorden (en, als..)			☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐		
43. Is goed te verstaan	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
a. Zegt enkele verstaanbare woorden	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐				
b. Is verstaanbaar voor vaste medewerkers (laat nog regelmatig medeklinkers weg: zegt bijvoorbeeld 'tefoon' i.p.v. telefoon of 'tein' i.p.v. trein)		☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐			
c. Is meer dan de helft van de tijd goed verstaanbaar			☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐		

Observaties:	1e	2e	3e	4e	Eind
Durven spreken					
44. Praat vrijuit	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
a. Geeft antwoord op vragen		○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	
b. Vertelt spontaan iets over gebeurtenissen thuis/speelzaal			○ □ □ □	○ □ □ □	
c. Stelt vragen (naar wat, wie, waar en hoe) (bijvoorbeeld 'wat is dat?')			○ □ □ □	○ □ □ □	
45. Durft tegen anderen te spreken	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
46. Heeft interesse in (voor)leesactiviteiten	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
a. Reageert spontaan op (voorgelezen) verhaal	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	
b. Wil opnieuw voorgelezen worden	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	
c. Kan voorwerpen/figuren in een boek aanwijzen		○ □ □ □	○ □ □ □		
d. Luistert aandachtig naar het verhaal		○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	
e. Pakt zelf boekjes		○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	

Opmerkingen

Observaties:	1e	2e	3e	4e	Eind
Motoriek					
Plezier in bewegen					
47. Heeft plezier in bewegen	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
48. Doet mee in bewegingen en muziek	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Grove motoriek					
49. Beweegt behendig, soepel en gecoördineerd (bij rennen, springen en klauteren)	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Fijne motoriek					
50. Beweegt soepel en gecoördineerd (bij tekenen, kleuren, knippen en plakken)	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
51. Kan met klein materiaal omgaan (zoals kralen, mozaïek, constructiemateriaal)	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Opmerkingen					

4. De competenties

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de verschillende competenties. We beschrijven de competenties in aparte paragrafen, die we hebben samengevoegd in één hoofdstuk. Hiermee drukken we uit dat competenties, al hoewel ze te onderscheiden zijn, pas goed begrepen kunnen worden als we ze zien als aspecten van een geheel.

4.1 De cognitieve competentie

Onder de cognitieve competentie verstaan we het vermogen een wereldbeeld te vormen en op grond van dat wereldbeeld een betekenisvolle interactie aan te gaan met mensen en met alles wat je tegenkomt in je omgeving.

Een wereldbeeld kun je zien als het geheel van betekenissen dat een kind geeft aan wat het ervaart over zichzelf, de wereld en zichzelf in de wereld. Ieder mens heeft een wereldbeeld. In de loop van het leven wordt het rijker, verfijnder, vertoont het meer samenhang en is het meer in overeenstemming met de kennis en het inzicht van andere mensen. Daarbij blijft echter altijd iets eigens bestaan: mensen houden een persoonlijke kijk op bepaalde gebeurtenissen en weten dat niet alles voor iedereen even belangrijk is.

Als je iets over het wereldbeeld van een kind te weten wilt komen, met name om de ontwikkeling ervan te stimuleren, dan kun je letten op de manier waarop het kind interactie met zijn omgeving aangaat (betekenisvol handelt) en op de inhoud van de communicatie (betekenisvolle communicatie).

Betekenisvol handelen en betekenisvolle communicatie zijn uitingen die het wereldbeeld van een kind weerspiegelen. Tegelijk spelen ze een belangrijke rol bij het ontwikkelen van het wereldbeeld. Eigen ervaringen van een kind voegen nieuwe elementen toe aan het eigen wereldbeeld of veranderen elementen daarin. In communicatie met anderen hoort een kind nieuwe dingen, en hoort het dat sommige uitingen vanuit het eigen wereldbeeld door anderen niet begrepen worden of dat ze het er niet mee eens zijn. Je kunt dat zien als (kleine) conflictjes die een kind een prikkel geven om het eigen wereldbeeld te veranderen.

Op grond van ervaringen, communicatie en conflictsituaties kan een kind zijn wereldbeeld dus veranderen, zodat er verrijkingen, verfijningen, meer samenhangen en - als dat nodig is – ook aanpassingen in ontstaan. Daarmee wordt het wereldbeeld gaande de cognitieve ontwikkeling steeds betrouwbaarder. Dat wil zeggen dat er steeds meer afstemming plaatsvindt tussen het wereldbeeld van het kind en dat van de mensen die het omringen. Dit geeft een kind steeds meer zekerheid om in nieuwe situaties zijn eigen wijze van overwogen handelen en overwogen communicatie in te zetten. Terwijl de eigen beleving en de eigen gevoelens zich mee ontwikkelen, niet ondersneeuwen, en een onmiskenbaar element in het totale wereldbeeld vormen.

4.2 De creatieve competentie

Onder creatieve competentie verstaan we *het vermogen om op nieuwe manieren over dingen te denken, om op nieuwe manieren iets te doen*. Dit betekent vooral dat kinderen nieuwsgierig en open tegen nieuwe zaken aankijken, zich laten uitdagen tot experimenteren en op zoek gaan naar oplossingen voor allerlei probleempjes en dat ze originaliteit laten zien in de vormgeving van hun ideeën.

In de ontwikkeling van de creatieve competentie onderscheiden we attitude, proces en product, maar weten tegelijkertijd dat deze drie nauw met elkaar verweven zijn en elkaar steeds wederzijds beïnvloeden. We richten ons bij de creatieve competentie op:

Attitude

Door gedragsaspecten van creativiteit te beschrijven als nieuwsgierigheid en het aan de slag gaan met onbekende zaken.

Proces

Creatief gedrag vindt plaats in een proces, waarin kinderen experimenteren en onderzoeken en zich voorstellingen maken en ideeën ontwikkelen.

Product

Kinderen representeren hun ervaringen en ideeën op verschillende manieren door bijvoorbeeld een model te bouwen van blokken, een verhaal te vertellen of een rol te spelen in een 'doen alsof situatie'. In een creatief proces is aandacht voor een nieuwe manier van denken en voor een nieuwe manier van doen. Wat betreft het denken wordt er een beroep gedaan op het voorstellingsvermogen. Het gaat dan om het vermogen om (mentale) beelden op te roepen, om zich iets voor de geest te kunnen halen, een helder beeld voor ogen te krijgen en dat ook vast te houden. In een creatief proces worden deze mentale beelden (voorstellingen) omgezet in een representatie of een product. Je zou ook kunnen zeggen dat kinderen hun ideeën representeren in originele producten. Deze producten kunnen twee- of driedimensionaal zijn, maar ook een grapje, een rol spelen, een emotie uitdrukken in dans of beweging, kunnen als creatieve representaties worden gezien.

4.3 De sociaal-emotionele competentie

We verstaan onder de sociaal-emotionele competentie *het vermogen van een mens om adequaat om te gaan met zichzelf, met anderen en met de wereld die hem omringt*. Het gaat daarbij om een geheel van kennis, inzichten, houdingen en vaardigheden.

Dit betekent vooral het omgaan met de pedagogisch medewerker, de andere kinderen en zichzelf. Maar ook omgaan met 'de wereld' die binnen de voorschoolse voorziening met elkaar wordt gedeeld en beleefd. Het is een wereld van relaties, het aangaan, onderhouden en loslaten van relaties op zo'n wijze dat je als mens in evenwicht kunt zijn of blijven. Of dat je dit evenwicht weer kunt hervinden.

De ontwikkeling van de sociaal-emotionele competentie is onderverdeeld in:

- de ontwikkeling van *zelfvertrouwen*, als aspect van omgaan met jezelf;
- de ontwikkeling van *perspectief nemen*, als aspect van omgaan met de ander.

Zelfvertrouwen

Zelfvertrouwen wordt zichtbaar door te kijken naar de volgende zaken: initiatief nemen, ontwikkelen en hanteren van gevoelens en hulp vragen.

Initiatief nemen wil zeggen dat je een actieve opstelling hebt en relaties met je wereld aangaat.

Ontwikkelen en hanteren van gevoelens is erop gericht om de eigen behoeften in overeenstemming te brengen met de sociale mogelijkheden die je ervaart. Je bent niet de enige in de groep. Je ontdekt dat je boos, blij of verdrietig bent, maar ook dat het soms wel en soms niet gepast is deze gevoelens op een bepaalde manier te uiten. En als bepaalde gevoelens niet acceptabel of ineffectief zijn, leer je ze te vormen tot acceptabele of effectieve gevoelens.

Hulp vragen laat vooral het vertrouwen in de ander zien, maar is onmisbaar in de ontwikkeling van een gezond portie zelfvertrouwen. Hulp vragen betekent dat je jezelf de moeite waard vindt om geholpen te worden. Of dat hetgeen waarmee jij bezig bent belangrijk genoeg is om aandacht voor te vragen.

Perspectief nemen

Bij perspectief nemen gaat het om het vermogen je in te leven in wat de ander voelt en wil. Perspectief nemen is onder te verdelen in twee typen vaardigheden:

Emotioneel perspectief nemen

De vaardigheid in sociale situaties de gevoelens van de ander te herkennen en je daarin in te leven.

Motivationeel perspectief nemen

De vaardigheid de bedoelingen van de ander te achterhalen en je in te leven in de motieven van de ander.

4.4 De motorische competentie

Onder de motorische competentie verstaan we *het vermogen van de mens om zijn bewegingen aan te passen aan de situatie*. Het gaat hierbij om de attitude ten opzichte van bewegen, om kennis en inzicht, en om vaardigheden. Bij attitude denken we aan het eigen initiatief van een kind, waardoor het handelend contact aangaat met de wereld waarin het zich begeeft. Bij motoriek spelen kennis en inzicht wel degelijk een rol. Het maakt bewegen bespreekbaar en daardoor is een kind in staat om te reflecteren op de eigen bewegingspatronen. Bovendien kan het de bewegingen aanpassen doordat het correcties vanuit de omgeving kan doorvoeren en vertalen in nieuwe of beter aangepaste bewegingen. Door bewegingsvaardigheden paraat te hebben in diverse situaties, voelt het kind zich thuis in zijn lichaam en in de omgang met de dingen om hem heen. Het bewegen is zo vanzelfsprekend, dat het er in alledaagse situaties niet bij stil hoeft te staan.

Attitude

Bij een juiste bewegingsattitude denken we aan een positieve instelling ten opzichte van motorische handelingen en aan het plezier wat iemand aan bewegen beleeft. Verder speelt het initiatief dat iemand neemt om tot bewegen over te gaan een rol.

Kennis en inzicht

Motoriek is niet alleen een direct zichtbaar en waarneembaar gebeuren. Het niet-direct waarneembare deel van de motoriek is het lichaamsbesef. We bedoelen hiermee de informatie die de mens heeft via waarneming (heden) of de informatie die de mens zich kan verwerven via een voorstelling (toekomst) of herinneringsbeeld (verleden) van:

- het eigen lichaam en de stand ervan in de ruimte;
- de relatieve plaats die het lichaam inneemt ten opzichte van de ruimte en de ruimtelijke voorwerpen die hem omringen;
- de lichaamsdelen: vorm, lengte, functie;
- hun positie ten opzichte van elkaar;
- hun positie ten opzichte van de ruimte;
- bewegingen die iemand actueel uitvoert;
- bewegingen die iemand wil of kan gaan uitvoeren: richting, intensiteit en uitslag van de bewegingen.

Vaardigheden

Motorische ontwikkeling komt tot stand door een interactieproces met mens en omgeving en ook door rijping. Een kleuter van vier kan nog niet zo leren schrijven als een kind van zes omdat de zenuwen (die nodig zijn voor deze vaardigheid) nog onvoldoende ontwikkeld zijn (myelinisatie). Lichamelijke groei zorgt voor een toename in spierkracht, zodat kinderen harder kunnen rennen en verder kunnen springen. Het uithoudingsvermogen neemt toe door groei en

oefening. Door ervaring en oefening worden bewegingspatronen gevormd en ingeslepen. Uiteindelijk lijken bewegingen en combinaties van bewegingen als vanzelf te verlopen. Wanneer we dit zien, is er sprake van automatisering. Al die bewegingen die vanzelf gaan, maken deel uit van ons lichaamsplan. Het lichaamsplan is het georganiseerde totaal van sensomotorische structuren, dat het geautomatiseerde gedrag van iemand bepaalt. Dat lichaamsplan zorgt er dus voor dat je je zonder nadenken beweegt. Het komt tot uiting in de vaardigheden die iemand beheerst.

4.5 De zintuiglijke competentie

Onder de zintuiglijke competentie verstaan we *het vermogen om op adequate wijze informatie op te nemen uit de ons omringende werkelijkheid*. Bij dit opnemen van informatie spelen attituden, kennis en vaardigheden een rol.

Attitude

Bij de attitude gaat het om een actieve opstelling, die gekenmerkt wordt door initiatief. We laten de wereld niet alleen maar op ons afkomen, maar gaan die wereld onderzoekend tegemoet, omdat we nieuwsgierig en leergierig zijn verlangend te weten welke geheimen we kunnen ontdekken. Wat we ontdekken, roept nieuwe vragen op en daarom worden we steeds opnieuw uitgedaagd tot verder onderzoek.

Het ontdekte materiaal krijgt steeds weer een plek in dit proces van waarnemen en verwerken. We doen iets met wat we hebben waargenomen.

Kennis en inzicht

Bij kennis en inzicht staan we stil bij de inhoud van onze waarnemingen. We kunnen een object op zoveel manieren bekijken en er zijn meerdere aspecten te ontdekken. Sommige aspecten zien we terug bij andere objecten. Een poes bijvoorbeeld heeft een aaibare vacht en muisstille kussentjes onder de pootjes. Tijgers hebben dat ook, maar de aaibaarheid geldt alleen voor de leeuwentemmer in het circus, als je al in de buurt van een tijger kunt komen. De waarneming van de verschillende aspecten is onbegrensd. Er zijn steeds weer nieuwe combinaties te bedenken en te ontdekken.

Omdat we niet alles van dichtbij en in levende lijve kunnen waarnemen, leren we omgaan met symbolisch materiaal. Dit symbolisch materiaal levert ons op een indirecte manier een rijkdom aan informatie. Maar omgaan met symbolen in de vorm van letters en cijfers, maar ook verkeersborden, wegwijzers, iconen, vraagt om een specifieke manier van waarnemen. We koppelen de verschillende modaliteiten, zoals zien en horen of zien en bewegen op een zeer verfijnde manier aan elkaar.

Waarnemingsvaardigheden

Bij waarnemingsvaardigheden kunnen we denken aan het ontdekken en waarnemen van de al aanwezige ordening of structuur in onze omgeving. Situaties zijn er te over. Er zijn vaste tijden voor bepaalde activiteiten. Voor veel spullen is een vaste plek. Boeken staan meestal op de boekenplank. Kinderen kunnen in hun omgeving een eigen ordening aanbrengen wanneer ze waarnemen. Deze ordening kan persoonlijk getint zijn. Joëlle bijvoorbeeld weet precies wie van haar groepsgenoten een huisdier heeft en wie niet. Ze is zelf gek op dieren.

Bij het waarnemen van de natuurlijke ordening en het aanbrengen van ordening in die waarnemingen, spelen snelheid, slimheid en gedetailleerdheid van onze waarnemingen een rol. Het kunnen afsluiten voor niet relevante prikkels is hierbij net zo belangrijk als het waarnemen van relevante prikkels.

4.6 Samenvatting

'Ontwikkeling' beschrijven we als een levenslang durend veranderingsproces in alles wat een mens tot mens maakt. We beschrijven ook dat het ontwikkelingsproces altijd verloopt in interactie met de omgeving en gekenmerkt wordt door bijzonderheden van de mens en van diens omgeving. We plaatsen de ontwikkeling in een pedagogisch perspectief en kiezen ervoor om over ontwikkeling te spreken als 'toename van competentie'.

Onder competentie verstaan we *het vermogen tot denken, voelen en handelen dat mensen in staat stelt zich adequaat te verhouden tot de wereld waarin zij leven*. In de competentie zijn verschillende aspecten te onderscheiden: het cognitieve, het creatieve, het sociaal-emotionele, het motorische en het zintuiglijke. Door de verschillende aspecten te onderscheiden hakken we een kind en zijn ontwikkeling niet in stukjes: het is slechts een manier van kijken, een model om de ontwikkeling te volgen.

5. Beeldvorming over voortgang in ontwikkeling

In dit hoofdstuk wordt de beeldvorming in de cyclus van planmatig handelen besproken. Door zo naar beeldvorming te kijken, worden het gedrag van het kind en het pedagogisch-didactisch gedrag van de pedagogisch medewerker op elkaar betrokken. We doen dit zo, omdat ontwikkeling zich immers voltrekt in interactie en het gedrag van de pedagogisch medewerker van grote invloed is op de kwaliteit van de interactie.

5.1 Beeldvorming en planmatig handelen

Werken in voorschoolse voorzieningen is werken aan de voortgang in de ontwikkeling van kinderen. Pedagogisch medewerkers doen dat als professionele opvoeders volgens een plan. Zij handelen planmatig.

Een wezenlijk onderdeel van planmatig handelen is de beeldvorming van de pedagogisch medewerker over de ontwikkeling van haar peuters. Onder beeldvorming verstaan we het hele proces van het verzamelen van gegevens over het kind, de reflectie van de pedagogisch medewerker op haar eigen handelen in relatie tot een kind en de interpretatie van het gedrag van het kind in het perspectief van de voortgang in ontwikkeling.

De cyclus van kijken naar kinderen, activiteiten plannen, uitvoeren, observeren, registreren, zich een beeld van de voortgang in de ontwikkeling van de kinderen vormen en weer opnieuw plannen, herhaalt zich iedere keer als de pedagogisch medewerker het werken met haar groep voorbereidt. In deze cyclus kan geen element ontbreken. Het gaat er immers om, om ieder kind ervaringen te laten opdoen die bij hem passen en hem ontwikkelingskansen bieden.

De planning

Planning lijkt een beetje op een spel: als jij dit doet, dan doe ik dat. Een pedagogisch medewerker speelt in haar planning in op wat kinderen boeit of mogelijkserwijs zal boeien. Zij neemt initiatief tot iets nieuws. In de geplande activiteiten zit altijd iets uitdagends voor kinderen: 'Dit kun je ook doen met wat je al weet en kent' - en ook - 'Dit is helemaal nieuw'. De kinderen pakken dit op, op hun niveau, vanuit hun eigen motivatie om met het aangeboden te werken/te spelen.

De uitvoering

Ook de uitvoering van de planning is een spel tussen pedagogisch medewerker en kinderen: wat doen we samen met deze 'goede ideeën', die de activiteiten zijn? Mogen kinderen 'eigenaar blijven van hun speel- en leerprocessen'? Dat kan door de plannen van de pedagogisch medewerker te volgen, als ze daaraan met alle enthousiasme gaan werken op hun eigen manier. Maar dat kan ook betekenen dat als de kinderen zelf met goede speeldieën komen, de pedagogisch medewerker deze kinderen in hún plannen begeleidt, en voor deze kinderen háár activiteit afblaast.

De observatie

Waarnaar kijk je? We willen iets te weten komen over de ontwikkeling van kinderen. Daarvoor moeten we naar hen luisteren en kijken. We kiezen ervoor om kinderen te observeren in hun gewone doen. In de groep, door de eigen pedagogisch medewerker. We willen weten of kinderen zich in de volle breedte ontwikkelen en of er voortgang is in hun ontwikkeling. Kinderen laten ons dat zien, meestal rechtstreeks. Maar niet altijd. Door kijken, vragen en luisteren verzamel je hierover gegevens.

Vormen van observatie

Er zijn twee variaties: een pedagogisch medewerker observeert terwijl ze met de kinderen werkt, of ze observeert terwijl ze zichzelf even buiten de groep plaatst.

In het eerste geval maakt de pedagogisch medewerker dus deel uit van de speelleeromgeving van de peuters. Ze kijkt en luistert naar kinderen als ze met hen werkt en speelt. In zo'n situatie kan ze grenzen verkennen: door zelf mee te spelen kan ze gedrag uitlokken. Bijvoorbeeld: heeft een kind al houvast aan kleuren en speciale vormen in een puzzel om van al die stukjes een geheel te maken? Of: maakt het al een plannetje als het aan de zandtafel speelt? Ze kan dan ook vragen stellen om er achter te komen wat een kind denkt of voelt. Bijvoorbeeld: 'O, jij dacht dat het al tijd was om fruit te eten? Ging je daarom aan de grote tafel zitten?' De verschillende kijkpunten van de observatielijst heeft de pedagogisch medewerker dan als het ware in haar achterzak. En vanuit die kijkpunten kijkt ze naar een kind. Soms is het beter om even pas op de plaats te maken en de kinderen op afstand te observeren. Bijvoorbeeld als de pedagogisch medewerker zich ernstig zorgen maakt over de ontwikkeling van een kind, of omdat ze nog niet zo vertrouwd is met de kijkpunten van de observatielijst. Ze geeft zichzelf dan een time-out en neemt rustig waar. Op zo'n moment moet de hulppedagogisch medewerker alle zeilen bijzetten!

De registratie

Dat kan op verschillende manieren. Van de dingen die een pedagogisch medewerker spontaan ziet, zal zij notities maken in haar logboek of groepscahier. Een andere mogelijkheid is om van alle kinderen een map te maken en daar spullen in te verzamelen en aantekeningen in te maken die iets zeggen over hun ontwikkeling. De pedagogisch medewerker zorgt er in ieder geval voor om genoeg gegevens bij de hand te hebben om, in overeenstemming met haar planning, bijvoorbeeld twee keer per jaar, de observatielijst te kunnen invullen.

Reflectie op eigen handelen

Reflectie is het systematisch, kritisch nadenken van een pedagogisch medewerker over haar eigen professioneel handelen. Immers: wil je als pedagogisch medewerker iets kunnen zeggen over de voortgang in de ontwikkeling van een kind, dan moet je ook kijken naar de omgeving waarin een kind de kans krijgt zich te ontwikkelen. De pedagogisch medewerker is een cruciaal onderdeel van die omgeving. En daarom moet ze naar zichzelf kunnen kijken en de vraag stellen: wat is mijn inzet voor dit kind, gelet op mijn houding, kennis, inzicht en vaardigheden? De 'uitkomst' van deze reflectie is een belangrijke bouwsteen in het geheel van de beeldvorming over het kind en in de cyclus van planmatig handelen.

Interpretatie van alle verzamelde gegevens

Nadat alle gegevens verzameld zijn, kan de pedagogisch medewerker iets zeggen over de voortgang in de ontwikkeling van de peuter. Maar ze wil meer: ze wil het ontwikkelingsproces begrijpen. Juist omdat ze in haar planmatig handelen én rekening wil houden met het ontwikkelingsniveau, én gebruik wil maken van de factoren die voor dit kind de ontwikkeling belemmeren of bevorderen. Daarom moet zij zich een beeld vormen van de ontwikkeling van het kind tegen de achtergrond van: diens persoonlijke geschiedenis, de cultuur waarin het opgroeit en de situatie op de peutersvoorziening. Tegen de achtergrond van deze drie dingen vindt de interpretatie van de verzamelde gegevens plaats en ontstaat een beeld van het kind waarmee de pedagogisch medewerker verder kan.

5.2 Beeldvorming: dagelijks en periodiek

In de dagelijkse cyclus van planmatig handelen vindt beeldvorming plaats. Beeldvorming vindt ook plaats over grotere periodes. Zoals voorgesteld twee keer in een kalenderjaar. In het dagelijkse planningsritueel van de pedagogisch medewerker is wellicht niet de tijd te vinden om alle kinderen zo systematisch 'na te lopen'. Waarschijnlijk worden alleen dingen die opvallen

genoteerd. Juist voor kinderen die niet opvallen, is het daarom goed dat er beleid wordt gemaakt op systematische observatie en beeldvorming. Het kan dan nodig blijken dat er aanvullende gegevens verzameld moeten worden.

Soms is er behoefte aan meer informatie over een kind dan wat een pedagogisch medewerker zelf ziet en hoort in de groep. Andere pedagogisch medewerkers, die iets met het kind te maken hebben, maar vooral ouders/opvoeders, kunnen meer vertellen over een kind.

Om een goed beeld van een kind te krijgen is er in ieder geval informatie nodig over zijn persoonlijke geschiedenis, en over de cultuur waarin het opgroeit. Bij persoonlijke geschiedenis denken we aan informatie over de thuissituatie van een kind, zoals het sociaaleconomisch milieu en de gezinsgeschiedenis (verhuizingen, scheiding, ziekte?). Bij cultuur denken we aan het pedagogisch klimaat thuis, of een kind tot een migrantenfamilie behoort en wat dat kan betekenen voor het gedrag op de voorschoolse voorziening.

5.3 Betrouwbaarheid van observatie en interpretatie

Voor een betrouwbare observatie en interpretatie moet met de volgende aspecten rekening worden gehouden:

- *Meerdere keren observeren en in verschillende situaties*
Als een kind één keer iets wel of juist niet doet of zegt, zegt dat nog niet zo veel over zijn ontwikkeling. We gaan ervan uit dat er pas echt iets over de ontwikkeling gezegd kan worden als er meerdere keren goed gekeken en geluisterd is. En dan ook nog in verschillende situaties.
- *Oordeel van de pedagogisch medewerker als deskundige*
Een pedagogisch medewerker, die het kind en de speelleeromgeving kent, omdat ze daar zelf deel van uitmaakt, interpreteert het gedrag van het kind als nog niet aanwezig, beginnend aanwezig of aanwezig. Dat is een persoonlijk oordeel. Het is een oordeel van een professional, van een deskundige. Dat wil zeggen dat ze in haar oordeel ervaring in haar omgang met kinderen betreft én dat ze goed kennis genomen heeft van de kijkpunten zelf en wat deze betekenen. Voor iedereen die werkt met kinderen, is het daarbij aan te bevelen om kritisch na te denken over het eigen gedrag en dit in het oordeel te betrekken. Pedagogisch medewerkers, die in een team werken, kunnen samen werken aan een betrouwbare oordeelsvorming.
- *Voortgang in ontwikkeling*
Pedagogisch medewerkers doen niet alleen uitspraak over het wel of niet aanwezig zijn van bepaald gedrag volgens de kijkpunten, maar ook of er sprake is van 'voortgang in ontwikkeling'. Wanneer is er sprake van 'voortgang in ontwikkeling'? Voor de observatielijst in dit instrument zijn geen objectieve maten gegeven volgens de meetlat van 'de psychologen'.

Het uitgangspunt van dit instrument is dat er voortgang is in ontwikkeling als het kind vooruitgaat ten opzichte van zichzelf. Of die vooruitgang voldoende is voor dit kind, in deze situatie, met deze achtergrond, is weer aan het oordeel van de pedagogisch medewerker. Wat zij doet met deze gegevens is weer toevertrouwd aan haar als professional, als deskundige.

5.4 Samenvatting

Pedagogisch medewerkers moeten zich een beeld kunnen vormen over de voortgang in de ontwikkeling van hun peuters. Zij hebben dat nodig om in hun dagelijkse planmatig handelen aan te kunnen sluiten bij de ontwikkeling van de kinderen en deze te kunnen stimuleren. Tot hun dagelijkse planmatig handelen hoort onder andere observatie van de kinderen en reflectie over hun eigen gedrag. Periodiek vullen zij de observatielijst systematisch in en geven dan een totaalindruk van de kinderen. Dit alles doen zij op basis van hun eigen professionaliteit.

6. Van beeldvorming naar handelen

Kinderen worden geobserveerd om te kijken of er voortgang is in hun ontwikkeling en hoe de pedagogisch medewerker deze ontwikkeling het beste kan stimuleren. In het voorafgaande hebben we gezien dat er voortgang te zien is als een kind steeds beter zijn weg vindt in de wereld waarin het leeft. Toename van competentie hebben we dat genoemd. De voorschoolse voorziening is voor kinderen een nieuwe wereld. Voortgang in ontwikkeling is ingroeien in die nieuwe wereld en je daarin thuis voelen. Dat kan gebeuren als je je in de wereld beweegt, kijkt, luistert, speelt, praat, verft en wat al niet meer. Kortom: als je een interactie aangaat met die wereld: eerst is er nog veel vreemd, gaande weg weet je hoe je om moet gaan met de materialen, met de ruimte, met de tijd, met andere kinderen en met de juf. Om je als pedagogisch medewerker een beeld te vormen van die voortgang kijk je naar concreet gedrag. Wij hebben een aantal kijkpunten opgeschreven, die samen iets zeggen over de toename van competentie.

6.1 Hoe kom je van beeldvorming naar handelen?

Wat zegt ons de informatie over de voortgang in ontwikkeling? Als we weten dat het met de *motorische competentie* goed gaat, dan weten we dat een kind onbelemmerd zijn bewegingen en zijn drang om te bewegen kan inzetten op zijn verkenningstocht in de wereld.

Door te spelen, te klimmen en te klauteren, door met soepele bewegingen te verven en te plakken, doet het ervaringen op die het nodig heeft om grip op de wereld te krijgen: hij leert met ruimte omgaan, heeft plezier in verfbewegingen, heeft plezier in het mooie resultaat en is trots op wat het gemaakt heeft. Het kind kan zich verstoppen, dansen, springen, spelen met andere kinderen. En al die ervaringen dragen bij aan het ontdekken van de wereld en het vormen van een beeld van hoe het is om in de wereld te leven.

Als we weten dat het met de *cognitieve en zintuiglijke competentie* goed gaat, dan kunnen we er gerust op zijn dat de peuter volop bezig is grip op zijn omgeving en zichzelf in die omgeving te krijgen. Hij kijkt rond, luistert en begrijpt dat hij deel uitmaakt van die omgeving en dat anderen van hem ook verwachten dat hij dingen doet. Hij luistert, kijkt en voelt, hij speelt met materialen en rent door de ruimte. Zo leert hij eigenschappen van dingen kennen en ontdekt wat ruimte en tijd is en krijgt daar gevoel voor. De wereld wordt voor hem langzaam maar zeker gestructureerd: in de voorschoolse voorziening is een groep kinderen en een pedagogisch medewerker, er is een bepaalde opeenvolging van gebeurtenissen, er is een indeling en gebruik van de ruimte, gebeurtenissen en opeenvolgende gebeurtenissen hebben kennelijk iets met elkaar te maken: er is verband in de wereld om hem heen. Deze bestaat niet langer uit losse stukjes, maar wordt langzaam maar zeker bekend, voorspelbaar en daardoor steeds veiliger.

Als de ontwikkeling van de *sociaal-emotionele competentie* goed verloopt, dan kunnen we er gerust op zijn dat het kind de uitdaging van het leven op de groep aangaat: hij ontwikkelt een goede relatie met zijn taken ((spel), hij gedijt goed in samenspel, kan communiceren over gevoelens, en voelt zich sterk genoeg om onder ogen te durven zien dat hij niet alles zelf kan en dat hij zelf belangrijk genoeg is om geholpen te worden. Bovendien ontwikkelt hij gevoel van saamhorigheid: hij kan zich aan regels houden en geeft ruimte aan andere kinderen.

Als de ontwikkeling van de *cognitieve en creatieve competentie* goed verloopt, dan kunnen we er gerust op zijn dat het kind 'verstandig handelt' en daarover ook kan communiceren. Voor een pedagogisch medewerker is dat moeilijker vast te stellen voor kinderen die van huis uit geen Nederlands spreken. Ze begrijpen haar minder goed (of aanvankelijk helemaal niet) en dat is ook omgekeerd het geval. Toch kan een pedagogisch medewerker hier wel iets mee. Ze kan kijken naar wat kinderen doen op het gebied van 'verstandig handelen'. En kijken of kinderen uit dezelfde taalgroep elkaar begrijpen als ze samen spelen.

Verstandig handelen uit zich in plannetjes maken en die plannen dan ook uitvoeren en wel op een 'verstandige manier': niet van de hak op de tak, maar weldoordacht. Een peuter kan zowel door te handelen als door te praten laten zien dat hij de dingen 'op een rijtje heeft'.

Naarmate zijn taal beter wordt, krijgt hij ook meer mogelijkheden om door taal grip te krijgen op de situatie: volgorde van handelen kan in taal uitgedrukt worden en logische verbanden kunnen worden aangegeven. In handelen (ook spel is een handeling) en taal laat een kind zien hoe hij over 'de wereld' denkt. Wat voor idee dat hij daarvan heeft. Dat beeld van de wereld kan heel verrassend zijn. Hier komt de creatieve competentie om de hoek kijken. Plotseling wordt een fietsje 'de auto van papa', en gaat de peuter zich als chauffeur gedragen en benzine tanken. Hij zoekt dan bijvoorbeeld speelmateriaal dat als benzineslang kan dienen, of, als hij dat niet zo gauw vindt, doet na alsof.

Een kind heeft het nodig om heel nieuwsgierig te zijn: een teken van cognitieve en creatieve competentie tegelijkertijd. Nieuwsgierigheid stimuleert hem om op onderzoek uit te gaan en daardoor kan hij zijn beeld van de wereld verruimen en verdiepen. Het is een teken van ontwikkeling van de *cognitieve, creatieve en emotionele competentie* tegelijkertijd als het kind zich enerzijds niet uit het veld laat staan door onverwachte dingen en op zoek blijft gaan naar het onbekende, maar van de andere kant ook niet op alles afvliegt: hij heeft dan al geleerd dat hij zelf sturing kan geven aan zijn gedrag en daardoor nare dingen kan voorkomen, bijvoorbeeld een ongelukje. Hij heeft geleerd dat hij er juist profijt van kan hebben om eerst goed te kijken en te luisteren, alvorens iets te doen.

Als pedagogisch medewerkers na zorgvuldige beeldvorming en systematische observatie kunnen zeggen dat het goed gaat met een kind, dan heeft dit kind voldoende profijt van de mogelijkheden van de voorschoolse voorziening. Voor het merendeel van de peuters zal dat zo zijn. Misschien moeten hier en daar de interactie tussen kind en omgeving en de eigen interactiepatronen nog wat toegespitst worden op de groei van individuele kinderen. Het is als een licht accent binnen het dagelijkse planmatig handelen.

Altijd geldt: bevestig wat goed gaat, laat een kind zelf daar ook volop van genieten. En maak er geen punt van als alles nog niet zo soepel verloopt! Wees wel alert of een kind blijft meedoen en het naar zijn zin heeft.

6.2 Wat te doen als een kind extra zorg nodig heeft?

Binnen de voorschoolse voorzieningen krijgen, in toenemende mate, ook kinderen die extra zorg behoeven een plaats. Deze plaatsing zal in overeenstemming zijn met het beleidsplan van de instelling dat voor deze groep kinderen en hun ouders/opvoeders gemaakt is.

Er zijn ook kinderen, van wie bij binnenkomst verwacht mocht worden dat ze het goed zouden maken, maar van wie de pedagogisch medewerker in de loop van het contact moet zeggen dat zij zich zorgen over hen maakt. De dagelijkse en de systematische observaties, gevolgd door de beeldvorming, laten haar zien dat het niet goed gaat. Het zijn de kinderen die te weinig profiteren van het dagelijkse aanbod. Ze doen niet of onvoldoende mee en 'zitten niet goed in hun vel'. In het geheel van de beeldvorming is duidelijk geworden dat deze kinderen extra zorg behoeven. Hoe pakt een pedagogisch medewerker dat aan? Zij intensificeert haar aanpak volgens een plan, evalueert en neemt dan opnieuw een voortgangsbeslissing.

6.3 Stappenplan bij extra zorg

Het stappenplan bij extra zorg is een leidraad voor het handelen van de pedagogisch medewerker richting kinderen die extra zorg behoeven.

Stap 1: Verzamelen van gegevens

De pedagogisch medewerker verzamelt de gegevens uit systematische observatie met behulp van de observatielijst en haar aantekeningen over een kind in de loop van een bepaalde periode.

Stap 2: Plan van aanpak maken

Afhankelijk van wat de uitkomst is van Stap 1 vraagt de pedagogisch medewerker zich af wat ze verder wil weten over het kind. Ze maakt een plan hoe ze antwoord wil krijgen op die vragen. Ze houdt hierbij rekening met de mogelijkheden en beperkingen die beschreven zijn in het pedagogische beleidsplan van de peutervoorziening. Dit kan betekenen dat de pedagogisch medewerker eerst overleg pleegt met een collega en/of een pedagogische coördinator. De domeinen waarbinnen de vragen kunnen liggen, worden gegeven in Stap 3.

Stap 3: Verder onderzoek

Op basis van het plan van aanpak voert de pedagogisch medewerker verder onderzoek uit. Ze kijkt naar de achtergrond van het kind en naar de omgeving waarin het zich ontwikkelt en vraagt zich daarbij af wat de remmende en stimulerende factoren zijn. Ze betreft daarbij factoren die gelegen zijn:

- in het *kind*, zoals de vitaliteit, betrokkenheid en welbevinden, de persoonlijke geschiedenis, sterke kanten;
- in de *thuisituatie*, zoals het pedagogisch klimaat, de gezinssamenstelling of sociaal-culturele achtergrond;
- in de *situatie in de peutervoorziening*, zoals de rol van de pedagogisch medewerker en de rol van de speel/leeromgeving.

Stap 4: Overzicht van de onderzoeksgegevens

Alle gegevens worden zodanig geordend, dat de pedagogisch medewerker een helder overzicht krijgt van de situatie en ontwikkeling van het kind.

Stap 5: Interpretatie van de gegevens

Met behulp van het overzicht, waarin alle verzamelde gegevens zijn verwerkt, probeert de pedagogisch medewerker tot een bepaalde conclusie te komen. Ze probeert het gedrag van het kind te begrijpen en het probleem of de zorgvraag helder te formuleren.

Stap 6: Handelingsplan

Hier vertaalt de pedagogisch medewerker de conclusie van de vorige fase in een plan voor concreet handelen. Belangrijk is dat er doelen gesteld worden in termen van gewenst gedrag. Gepland wordt welke gerichte handelingen gedaan zullen worden, welke activiteiten zullen plaatsvinden en wat de pedagogische en didactische rol van de pedagogisch medewerker daarbij is.

Stap 7: Uitvoering

Het plan dat in de vorige stap is opgesteld, wordt uitgevoerd. Belangrijk hierbij is om tijdens het uitvoeren observaties te maken en vast te leggen in bijvoorbeeld een logboek. Deze observaties kunnen gebruikt worden bij de volgende stap.

Stap 8: Evaluatie

Aan het eind van de periode waarin de interventies hebben plaatsgevonden, vraagt de pedagogisch medewerker zich af of het gestelde doel is bereikt. De centrale vraag van de evaluatie is: Is er voortgang in de ontwikkeling van dit kind? Afhankelijk van het antwoord op deze vraag kan de pedagogisch medewerker overwegen of het nodig is om bepaalde gerichte handelingen te laten voortduren, of bij te stellen, het kind op te nemen in de algemene planning, dan wel het kind voor diepgaander onderzoek, in overleg met ouders/opvoeders, door te verwijzen.

Stap 9: Aanmelding bij zorgcoördinator

In geval van verwijzing maakt de pedagogisch medewerker volgens het pedagogisch beleidsplan (bijvoorbeeld in overleg met leidinggevenden binnen de organisatie) afspraken met de ouders/verzorgers van het kind. Ze zorgt voor een heldere overdracht van informatie over het betreffende kind.

In schema ziet het 'Stappenplan bij extra zorg' er als volgt uit:

Naam: (Van kind)	Groep:	Datum:
1. Verzamelen van gegevens Verzamel gegevens met de observatielijst en geef je totaalindruk weer.		
2. Plan van aanpak maken Stel vragen op over wat je wilt weten over deze peuter en maak een plan van aanpak, waarin je bepaalt hoe je antwoord wilt krijgen op die vragen.		
3. Verder onderzoek Op basis van het plan van aanpak doe je verder onderzoek, zo nodig in de volgende domeinen: • kind: (vitaliteit, betrokkenheid en welbevinden, persoonlijke geschiedenis, sterke kanten); • thuissituatie: (pedagogisch klimaat, gezinssamenstelling); • situatie peutervoorziening: (de pedagogisch medewerker, de speel/leeromgeving).		
4. Overzicht van de onderzoeksgegevens Maak een helder overzicht van de gegevens die je tot nu toe hebt verzameld over deze peuter.		
5. Interpretatie van de gegevens Beschrijf zo helder mogelijk wat het probleem is op grond van de gegevens die je hebt verzameld.		
6. Handelingsplan Stel een plan op waarin je uitwerkt hoe je het probleem wilt gaan aanpakken. Betrek daarin de volgende vragen: • Wat wil ik bereiken? (doel) • Wat gaan we doen? (inhoud/aanbod) • Hoe doe ik het? (pedagogisch/didactisch) • Welke middelen gebruik ik? • Waar gebeurt het? • Wanneer gebeurt dit? (organisatie) • Wie zijn er bij betrokken? (pedagogisch medewerker/hulppedagogisch medewerkers) • Wanneer en hoe lang? (tijdplan) • Hoe ga ik evalueren? • Wie zijn bij de evaluatie betrokken?		

7. Uitvoering Houd in een logboek bij hoe de uitvoering verloopt en noteer hierin de dagelijkse observaties.
8. Evaluatie Is het gestelde doel bereikt? • Ja, neem de peuter mee in de algemene aanpak. • Nee, gedeeltelijk. Ik wil het handelingsplan bijstellen: <i>Ga terug naar Stap 6.</i> • Nee, ik heb hulp van derden nodig: <i>Ga naar Stap 9.</i>
9. Aanmelding bij zorgcoördinator Overleg binnen de kaders van het beleidsplan met ouders/opvoeders over verder onderzoek.

6.4 Samenvatting

In het hele proces van beeldvorming heeft de pedagogisch medewerker een indruk van een kind gekregen, waarmee ze verder aan het werk gaat. Meestal kunnen kinderen mee met de gewone planning. Een enkele accentuering daarin kan voldoende zijn als er kleine vraagtekens rijzen bij de pedagogisch medewerker. Als ze zich echt zorgen maakt over een kind start ze voor zo'n kind een extra traject. Het stappenplan bij extra zorg geeft haar hiervoor houvast.

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Jonge kind publicatie

Observeren en stimuleren

slo

7. Pedagogische en didactische uitgangspunten

In dit hoofdstuk vind je de pedagogische en didactische uitgangspunten van het observatie- en overdrachtsinstrument met de kijkpunten genoemd.

7.1 Waar gaan we van uit bij ontwikkeling van kinderen?

Bij de ontwikkeling van kinderen hanteren we de volgende uitgangspunten:

- Ontwikkeling vindt plaats door interactie tussen aanleg en omgeving. Deze twee zijn beiden verantwoordelijk voor voortgang in de ontwikkeling. De interactie heeft een aantal kwalitatieve kenmerken.
- Kinderen willen bij mensen horen. Zij zoeken contact en houden dat in stand.
- Kinderen willen hun omgeving leren kennen. Ze hebben de behoefte om betekenis te geven aan hun eigen bestaan en aan de wereld waarin ze leven. Dat uit zich bij kinderen in grote nieuwsgierigheid en veel activiteit.
- Kinderen willen autonoom zijn, dat wil zeggen ze willen eigenaar zijn van hun ontwikkelings- en leerprocessen. Ze delen pas vruchtbaar in relaties en betekenissen als ze daar zelf actief aan deel kunnen nemen.

7.2 Wat betekenen deze uitgangspunten voor het begeleiden van ontwikkeling in de praktijk?

Kenmerken van interactie:

- Om tot ontwikkeling te komen heeft een kind opvoeders nodig, met wie het een veilige relatie heeft. Veiligheid wordt bereikt als de opvoeder aanvoelt en begrijpt (sensitiviteit) wat een kind op een bepaald moment nodig heeft en daar dan ook in voorziet (responsiviteit).
- Daarnaast heeft een kind een rijke omgeving nodig waarin het naar hartenlust kan experimenteren en zijn ervaringen kan delen met belangrijke anderen, zoals de pedagogisch medewerker en kinderen uit de groep.
- Het is verder van belang dat kinderen een bepaalde mate van continuïteit ervaren in de mogelijkheid om relaties aan te gaan, de omgeving te ontdekken en initiatieven te ontplooiën. Dit betekent ook dat hun (verschillende) opvoeders het met elkaar eens zijn over belangrijke zaken in de opvoeding en educatie. Het bovenstaande is uitgebreid beschreven en toegelicht met voorbeelden in de Hoofdstukken 1 t/m 6 achter het tabblad 'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen'.

8. Observeren: lijst met kijkpunten

In dit hoofdstuk vind je de observatielijst met kijkpunten en wordt een toelichting gegeven op deze kijkpunten.

8.1 De observatielijst

De observatielijst bestaat uit twee onderdelen, te weten: algemene gegevens en een ontwikkelingsbeeld. Bij de algemene gegevens vul je de informatie in over het kind, de plaatsing, medische bijzonderheden en gesprek(-ken) met ouders/verzorgers. Het deel dat een ontwikkelingsbeeld geeft is opgedeeld in vijf gebieden, te weten:

- Redzaamheid
- Sociaal-emotioneel
- Speel- en werkgedrag
- Taalontwikkeling
- Motoriek

Elk gebied is weer onderverdeeld in verschillende ontwikkelingsaspecten (kijkpunten). Per kijkpunt is een uitspraak geformuleerd, bijvoorbeeld: *Doet actief mee bij groepsactiviteiten*. Door het invullen van alle 51 kijkpunten wordt een *ontwikkelingsbeeld* van het kind geschetst.

Daarnaast is bij elk gebied nog ruimte voor opmerkingen en aanvullingen van de pedagogisch medewerker en/of ouders/verzorgers.

8.2 Toelichting op de kijkpunten

In de volgende paragrafen vind je de kijkpunten per gebied in de volgorde zoals ze in de observatielijst staan (zie hoofdstuk 3). Bij elk kijkpunt staan weer aandachtspunten waar je op kunt letten bij het observeren. In de kaders tussen de toelichting worden enkele kijkpunten geïllustreerd met een voorbeeld.

8.3 Redzaamheid

De items die gaan over aan- en uitkleden, eten en drinken, etc. spreken voor zich en behoeven geen toelichting.

8.4 Sociaal-emotioneel

Sociaal gedrag: a) omgang met kinderen

1. *Heeft contact met andere kinderen*
 - Herkent het kind aan het gedrag van andere kinderen of zij boos, blij, bang of verdrietig zijn?
 - Neemt het kind bijvoorbeeld afstand van boze kinderen door fysiek de afstand te vergroten?
 - Spiegelt het emoties van anderen door gezichtsuitdrukkingen over te nemen?
 - Kun je aan de gezichtsuitdrukking zien dat het kind meeleeft met andere kinderen?
 - Doet het mee met grapjes maken of joligheid van andere kinderen?
 - Gaat het mee met stemmingen in de groep?

2. *Zoekt uit zichzelf contact*
 - Zoekt het kind bij het spelen andere kinderen op in de ruimte en raakt het hen soms aan?
 - Voelt het kind zich betrokken bij andere kinderen in de groep?
 - Vraagt het kind of hij/zij iets van een ander kind mag gebruiken (vb. speeltje)?
 - Zoekt het kind een verdrietig kindje op en maakt het contact?
3. *Wordt door andere kinderen gevraagd om mee te spelen*
 - Is het kind opgenomen in de groep?
 - Vinden andere kinderen het leuk om met het kind te spelen?

Sociaal gedrag: b) omgang met pedagogisch medewerkers

4. *Zoekt zelf contact met pedagogisch medewerker*
 - Komt het kind dingen vertellen?
 - Komt het kind dingen laten zien?
 - Komt het zomaar even kijken om te zien wat je aan het doen bent?
 - Vraagt het om iets wat het hebben wil, of om 'toestemming' om iets te doen?
 - Wil het naast je zitten in de kring?
 - Zoekt het oogcontact?
5. *Zoekt lichamelijk contact*
 - Wil het kind op schoot zitten?
 - Laat het kind zich troosten?
6. *Reageert goed op aanwijzingen*
 - Luistert het kind als je zegt dat iets niet mag?
 - Volgt het kind aanwijzingen van de pedagogisch medewerker op?
 - Weet het kind wanneer hij aangesproken wordt?
7. *Gaat gemakkelijk om met alle pedagogisch medewerkers*
 - Vraagt het kind altijd dezelfde pedagogisch medewerker om hulp?
 - Heeft het kind een sterke voorkeur voor een bepaalde pedagogisch medewerker?

Welbevinden

8. *Voelt zich (in de eigen groep) op zijn/haar gemak*
 - Geniet het kind van het spelen?
 - Speelt het kind ontspannen?
9. *Kan goed met eigen emoties omgaan*
 - Uit het kind de eigen gevoelens door mimiek en lichaamshouding?
 - Kijkt het blij, boos, verdrietig, teleurgesteld, opgelucht als de situatie daar naar is?
 - Uit het kind gevoelens op acceptabele manier? (Vraagt het om speelgoed; water als het dorst heeft? Of de jas uit/aan mag als het warm/koud is?)
 - Zegt het kind het als hij iets niet fijn vindt?
 - Zegt het kind het als het bang, boos, blij of verdrietig is?

Zelfstandigheid

10. *Neemt initiatief om wat te doen*
 - Neemt het kind initiatief tot samen spelen?
 - Maakt het kind plannen?
 - Legt het kind systematisch materiaal of speelgoed van tevoren klaar om er vervolgens mee te gaan werken of spelen?
 - Geeft het kind verbaal aan wat het wil gaan doen?
11. *Vertoont zelfstandig gedrag*
 - Kan het kind zich redden zonder extra aandacht van de pedagogisch medewerker?
 - Wanneer je met de kinderen naar buiten gaat, pakt het kind uit zichzelf zijn jas, loopt het uit eigen beweging naar buiten en kiest het iets uit om mee te spelen?

- Als het kind eenmaal binnen is, loopt het dan uit zichzelf naar een bepaalde activiteit of een tafel met speelgoed?
- Gebruikt het kind informatie over tijd; vraagt het bijvoorbeeld naar de aanvang van vaste rituelen als buiten spelen en fruit eten?
- Weet het kind de afvalbak te vinden voor het lege drinkpakje?
- Weet het kind zijn jas terug te vinden?

Naar huis

Tegen 10 uur lijkt Resi uitgespeeld. Ze gaat naar juf Anna en zegt: 'naar huis'. Anna neemt haar mee naar het planbord dat bestaat uit pictogrammen. 'Kijk', zegt Anna, 'weet je nog? Hier kwamen we binnen..', en met haar vinger volgt ze de pictogrammen, 'en toen gingen we kiezen en spelen, en zo meteen gaan we eten. En dan gaan we naar buiten en dan gaan we naar huis.' Resi volgt met aandacht de plaatjes en de uitleg van Anna. Ze knikt, kijkt rond en gaat naar de zandtafel.

Weerbaarheid

12. Komt voor zichzelf op

- Doet het kind dit non-verbaal of verbaal?

Zelfvertrouwen

13. Heeft vertrouwen in wat hij/zij zelf kan

- Is het kind trots op wat het heeft bereikt?
- Durft het kind iets nieuws te proberen, gaat het uit zichzelf iets aanpakken?
- Blijft het kind bij een standpunt en laat het zich niet te snel beïnvloeden?
- Laat het kind (vol trots) zien wat het kan aan een pedagogisch medewerker?

14. Lost zelf probleemsituaties op

- Gaat het kind uit zichzelf als iets niet lukt het op een andere manier proberen?
- Bedenkt het kind zelf oplossingen voor een probleem bij het spelen of werken? (bijv. een technisch probleem bij het werken met constructiemateriaal of het bouwen)

15. Vraagt om hulp wanneer dat nodig is

- Vraagt het kind hulp/informatie aan de pedagogisch medewerker als hij dat nodig vindt?
- Stelt het eenvoudige vragen over de dagelijkse gang van zaken?
- Vraagt het kind hulp/informatie aan groepsgenootjes als hij dat nodig heeft?
- Wanneer het hulp aangeboden krijgt, hoe gaat het daar dan mee om? Accepteert het de hulp en gaat het verder met de 'klus'?

Jaap puzzelt

Jaap heeft een puzzel gepakt die voor hem net iets aan de moeilijke kant is. Op een gegeven moment blijft hij steken, hij komt niet verder en herhaalt bepaalde combinaties zonder succes. Juf Loes ziet zijn worsteling. Ze zegt: 'Deze puzzel is wel een beetje moeilijk hè Jaap?' Ze schuift een stukje op de goede plek, waardoor Jaap over het dode punt heen kan komen. Jaap kijkt even naar juf Loes en gaat vervolgens verder. Hij krijgt de puzzel nu helemaal af.

Omgaan met veranderingen

16. Kan gemakkelijk wennen in nieuwe situaties

- Laat het kind zich niet uit het veld slaan door onverwachte dingen?
- Hoe reageert het kind op situaties en gebeurtenissen die niet dagelijks voorkomen of die niet passen in het gewone ritme van de dag?
- Heeft het kind een gezonde terughoudendheid voor wat nieuw is?
- Als er nieuw materiaal of nieuw speelgoed wordt geïntroduceerd: bekijkt het eerst rustig het materiaal en gaat het dan al snel hiermee aan het werk?

17. *Neemt gemakkelijk afscheid van de ouder*

- Gaat het kind meteen aan het spelen en kijkt het niet meer naar de ouder om?
- Blijft het kind bij de ouder hangen?
- Let ook op de rol van de ouder hierbij.

18. *Kan omgaan met veranderingen in het dagritme*

- Vindt het kind een vast dagritme prettig?
- Is het kind niet van slag als dingen eens anders lopen dan gewoonlijk?

Omgaan met regels

19. *Kent de groepsregels*

- Kan het kind de regels benoemen?
- Weet het kind wat de regels zijn?

NB: Een kind kan de groepsregels goed kennen, maar zich er toch niet aan houden of er de ene keer wel en de andere keer niet aan houden.

20. *Weet zich aan de groepsregels te houden*

- Kan het kind op de plaats blijven zitten als dat gevraagd wordt?
- Kan het kind op de beurt wachten als er één of twee kinderen voor hem zijn?
- Ruimt het kind de spullen daar op waar ze horen?

8.5 Speel- en werkgedrag

Nieuwsgierigheid

21. *Is nieuwsgierig naar het onbekende*

- Heeft het kind een gezonde nieuwsgierigheid naar onbekende dingen?
- Zie je aan het gezicht van het kind dat het belangstelling heeft voor materiaal en speelgoed waar het nog niet eerder mee had gewerkt of gespeeld?
- Wil het kind weten wat er 'nog meer' in de kast zit?
- Heeft het kind interesse in het uitbreiden van zijn vaardigheden of is het geïnteresseerd in oplossingen voor problemen, die het zelf nog niet had bedacht?
- Heeft het kind belangstelling voor nieuwelingen?
- Vraagt het naar personen die zich voor het eerst laten zien en die het kind nog niet kent?

22. *Wil van alles ontdekken*

- Probeert het kind, als er gelegenheid toe is, dingen uit die het nog niet eerder had gedaan?
- Doet het kind alleen anderen na of wil het zelf iets bedenken en uitvoeren?
- Experimenteert het met klei, water, verf, krijt?
- Durft het daarbij bepaalde regels te 'overtreden', buiten de kaders te werken?

Op de glijbaan

Joshua houdt van klimmen en klauteren. Hij slaat bij zijn bezoeken het klimmateriaal nooit over. Vandaag probeert hij steeds om achteruit de glijbaan op te schuiven. Hij klimt naar boven, glijdt naar beneden en zonder om te draaien of op te staan, duwt hij zich met armen en benen weer omhoog. Als de pedagogisch medewerker hem erop attent maakt dat hij niet achteruit mag omdat dan de andere kinderen niet kunnen glijden, laat hij zich snel naar beneden glijden. Zodra de glijbaan leeg is, neemt hij zijn kans waar en probeert hij weer of hij, na het glijden, achteruit helemaal boven kan komen.

Fantasie en creativiteit

23. *Gebruikt fantasie bij het spel*

- Speelt het kind een rol, kruipt het in de huid van een personage?
- Speelt het kind situaties na of creëert het ook nieuwe situaties?
- Gebruikt het kind voorwerpen of locaties die iets anders betekenen in zijn spel?
- Let op wat het kind vertelt tijdens het spel.

24. *Heeft verrassende oplossingen*

- (Gedacht vanuit de mogelijkheden en beperkingen van een peuter) Kan een peuter iets tot stand brengen of maken of zeggen wat opvalt?
- Maakt het kind gebruik van verworven vaardigheden en inzichten? Bijv. technieken bij de werkjes die hij al vaker heeft leren gebruiken, zoals scheuren, plakken, tekenen.

25. *Toont fantasie en creativiteit bij tekenen of bouwen*

- Voert het kind eigen ideeën uit?
- Let op wat het kind vertelt, waarom het bepaalde beslissingen neemt, dingen kleurt of maakt.
- Gaat het kind buiten gebaande paden, doet het dingen (opvallend) anders, op een eigen manier?

Concentratie

26. *Kan enige tijd met iets bezig blijven*

- Blijft het kind aan het spelen of gaat het al snel weer spelen als er iets gebeurt bij hem in de buurt?
- Laat het kind zich niet snel afleiden?
- Kan het kind enige tijd de aandacht bij iets houden(bijv. in de kring)?

27. *Probeert iets helemaal af te maken*

- Vindt het kind het prettig om taken tot een goed einde te brengen?
- Blijft het kind doorgaan tot een bouwwerk/tekening/spel af is?
- Komt het kind op een later moment terug op een activiteit om hiermee verder te gaan of af te maken?

28. *Kan actief naar een verhaaltje of uitleg luisteren*

Samenspel

29. *Kan goed alleen spelen*

- Speelt het kind graag alleen?
- Mogen andere kinderen zich in zijn spel mengen, gaan meespelen?

30. *Kan goed samenspelen*

- Speelt graag met anderen?
- Sluit het kind zich aan bij activiteiten die andere kinderen doen?
- Speelt het kind in nabijheid van andere kinderen?
- Zoekt het toenadering bij het spelen?

31. *Doet actief mee bij groepsactiviteiten*

- Doet het kind graag mee bij liedjes en spelletjes in de kring?

Speelkwaliteit

32. *Komt makkelijk tot spel*

- Is het kind gemakkelijk tot ieder soort spel te stimuleren?
- Maakt het zelf wel eens ergens een spelletje van?
- Begrijpt het kind snel de regels van een spel?

33. *Speelt afwisselend en veelzijdig*
 - Speelt het kind uit zichzelf met verschillend spelmateriaal?
 - Is het kind uit zichzelf afwisselend bezig met meerdere van de spelvormen die in de kijkpunten 34 tot en met 39 worden genoemd?
34. *Laat ontwikkeling in zijn/haar spel zien*
 - Gebruikt het kind gaandeweg meer mogelijkheden die het spel biedt?
 - Durft het kind gaandeweg meer op en met speeltoestellen te doen?

Spel

Is bezig met:

35. *Alsof spel (rollenspel)*
36. *Constructiespel*
37. *Taal-/denkspel*
38. *Zingen/muziek maken*
39. *Knutselen*
40. *Het favoriete speelgoed*
 - Heeft het kind een favoriet speelgoed waar het opvallend meer mee speelt?

8.6 Taalontwikkeling

Taalbegrip

41. *Begrijpt wat er gezegd wordt*
 - a. Begrijpt enkele dagelijks gebruikte woorden en zinnen
 - b. Begrijpt kleine spelopdrachten
 - c. Begrijpt enkelvoudige opdrachten ('Ga zitten')
 - d. Begrijpt meervoudige opdrachten ('Doe je jas uit en ga zitten')
 - e. Begrijpt complexere zinnen en zaken buiten het hier-en-nu Taalgebruik
42. *Kan iets duidelijk verwoorden*
 - a. Zegt enkele geluidswoordjes met begrip (toetoe voor auto)
 - b. Zegt drie woorden
 - c. Zingt delen van bekende liedjes mee
 - d. Zegt zinnen van twee woorden
 - e. Gebruikt hele werkwoorden
 - f. Praat ook over zaken buiten het hier-en-nu
 - g. Zegt zinnen van drie of meer woorden
 - h. Gebruikt werkwoordvervoegingen (verleden tijd, voltooid deelwoord)
 - i. Noemt zichzelf 'ik' of 'mij'
 - j. Gebruikt functiewoorden (en, als..)
43. *Is goed te verstaan*
 - a. Zegt enkele verstaanbare woorden
 - b. Is verstaanbaar voor vaste medewerkers (laat nog regelmatig medeklinkers weg: zegt bijvoorbeeld 'tefoon' in plaats van telefoon of 'tein' in plaats van trein)
 - c. Is meer dan de helft van de tijd goed verstaanbaar

Durven spreken

44. *Praat vrijuit*
 - a. Geeft antwoord op vragen
 - b. Vertelt spontaan iets over gebeurtenissen thuis/speelzaal
 - c. Stelt vragen (naar wat, wie, waar en hoe) (bijvoorbeeld 'wat is dat?')

45. *Durft tegen anderen te spreken*
- Vraagt het kind of hij/zij iets van een ander kind mag gebruiken (vb. speeltje)?
 - Zegt het kind iets tegen een ander kind, geeft antwoord als een ander hem/haar iets vraagt?
 - Praat het kind tegen een ander kind in het spel?
 - Praat het kind met de pedagogisch medewerker over wat ze zien, of wat het kind heeft meegemaakt, wat er om hen heen gebeurt?
46. *Heeft interesse in (voor)leesactiviteiten*
- a. Reageert spontaan op (voorgelezen) verhaal
 - b. Wil opnieuw voorgelezen worden
 - c. Kan voorwerpen/figuren in een boek aanwijzen
 - d. Luistert aandachtig naar het verhaal
 - e. Pakt zelf boekjes

8.7 Motoriek

Plezier in bewegen

47. *Heeft plezier in bewegen*
- Maakt het kind een enthousiaste indruk bij het bewegingsspel?
 - Onderneemt het kind uit zichzelf bewegingsactiviteiten?
 - Herhaalt het kind bepaalde bewegingen?

In de zandbak

Kevin speelt in de zandbak. Hij schept zand met een kleine beker in een grote beker en giet dan de grote beker weer leeg. Hij herhaalt dit steeds weer.

48. *Doet mee in bewegingen en muziek*
- Vindt het kind het fijn om bij liedjes te bewegen?

Grove motoriek

49. *Beweegt behendig, soepel en gecoördineerd (bij rennen, springen en klauteren)*
- Loopt het kind soepel of houterig?
 - Beweegt het kind gemakkelijk of verkramp het teveel de spieren bij gewone bewegingen?

Fijne motoriek

50. *Beweegt soepel en gecoördineerd (bij tekenen, kleuren, knippen en plakken)*
- Beweegt het kind soepel bij het uitvoeren van een activiteit die hij/zij vaker heeft gedaan, zoals tekenen, kleuren, knippen of plakken?

Gespannen bewegen

Mieke maakt zich zorgen om Chantal. Als zij een puzzelstukje pakt en dit probeert aan te leggen, zijn haar bewegingen schokkerig, gespannen. Dat gebeurt ook als ze in de waterbak met een gietertje water in verschillende bakjes doet.

51. *Kan met klein materiaal omgaan (kralen, mozaïek, constructiemateriaal)*

9. Werken met de observatielijst

In dit hoofdstuk vind je informatie over het gebruik van de observatielijst.

9.1 De observatielijst: Waar kijk je naar?

Als we iets te weten willen komen over de ontwikkeling van kinderen, moeten we naar hen luisteren en kijken. We kiezen ervoor om kinderen te observeren in hun gewone doen. In de groep, door de eigen pedagogisch medewerker. We willen weten of kinderen zich in de volle breedte ontwikkelen en of er voortgang is in hun ontwikkeling. Kinderen laten ons dat zien, meestal rechtstreeks. Maar niet altijd. Door kijken, vragen en luisteren verzamel je hierover gegevens. Om er achter te komen wat een kind echt denkt of voelt, moeten we vragen stellen. Bijvoorbeeld:

- Hoe denk je dat dit werkt?
- Zou zij dat leuk vinden?
- Wat denk je daarvan?

In de observatielijst staan kijkpunten waarop men kan letten als je kinderen observeert om iets te weten te komen over hun ontwikkeling. In Hoofdstuk 8 zijn alle kijkpunten toegelicht.

9.2 Vormen van observatie

Er zijn twee vormen om te observeren. Als pedagogisch medewerker kun je observeren terwijl je met de kinderen werkt, of je observeert terwijl je jezelf even buiten de groep plaatst.

In het eerste geval maak je dus deel uit van de speelleeromgeving van de peuters. Je kijkt en luistert naar kinderen als je met hen werkt en speelt. In zo'n situatie kun je grenzen verkennen: door zelf mee te spelen kun je gedrag uitlokken. Bijvoorbeeld: heeft een kind al houvast aan kleuren en speciale vormen in een puzzel om van al die stukjes een geheel te maken? Of: maakt het al een plannetje als het aan de zandtafel speelt? Je kunt dan ook vragen stellen om er achter te komen wat een kind denkt of voelt. Bijvoorbeeld: 'O, jij dacht dat het al tijd was om fruit te eten? Ging je daarom aan de grote tafel zitten?' De verschillende kijkpunten van de observatielijst heb je als pedagogisch medewerker dan als het ware in je achterzak. En vanuit die kijkpunten kijk je naar een kind.

Soms is het beter om even pas op de plaats te maken en de kinderen op afstand te observeren. Bijvoorbeeld als je je ernstig zorgen maakt over de ontwikkeling van een kind, of omdat je nog niet zo vertrouwd bent met de kijkpunten van de observatielijst. Je geeft aan jezelf dan een time out om rustig waar te nemen. Op zo'n moment moet er wel extra hulp ingezet worden.

9.3 De registratie

De registratie kan op verschillende manieren plaatsvinden. Van de dingen die je spontaan ziet, kun je notities maken in het logboek of groepsboek.

Een andere mogelijkheid is om van alle kinderen een map te maken en daar spullen in te verzamelen en aantekeningen in te maken die iets vertellen over hun ontwikkeling. Je zorgt er in ieder geval voor om genoeg gegevens bij de hand te hebben om, in overeenstemming met de planning, de observatielijst te kunnen invullen.

Het mag vanzelf spreken dat je de observatiegegevens van de kinderen eerlijk en objectief registreert.

9.4 Op welke momenten observeren en registreren?

Over het aantal observaties dat wordt geregistreerd en de momenten waarop wordt geobserveerd en geregistreerd moet goed worden nagedacht. De keuzes die hierin gemaakt worden, moeten aansluiten en afgestemd zijn op het beleid, de wensen en mogelijkheden van de voorschoolse voorziening en diens medewerkers.

Het formulier biedt ruimte om vijf observatiemomenten te registreren. Naar keuze kun je in de praktijk de observatie en registratie beperken tot drie of vier momenten. In dat geval kan, indien gewenst, nog een extra observatie worden geregistreerd.

Om de registratie van de observaties zo goed mogelijk te kunnen uitvoeren en de tijdsinvestering minimaal te houden, is het noodzakelijk binnen de voorschoolse voorziening een structurele werkwijze te kiezen voor het invullen van de observatieformulieren. Dit kan op verschillende manieren: gestructureerd één keer per half jaar of gestructureerd bij het bereiken van bepaalde leeftijden. In de volgende paragrafen worden deze manier toegelicht.

9.4.1 Gestructureerd één keer per half jaar

De registratie vindt in dit geval geclusterd plaats in de maanden januari en juni. Alleen in die twee maanden worden alle kinderen extra geobserveerd en de gegevens geregistreerd op het formulier. De andere maanden van het jaar noteer je alleen iets aanvullends als dat noodzakelijk is.

Bij ieder kind vindt de eerste registratie plaats in de observatiemaand die het eerst volgt nadat het kind 2 jaar is geworden. Bijvoorbeeld: Koen wordt in april 2 jaar. Je registreert dan de eerste keer in de maand juni. Voor Marieke, die in september 2 wordt, geldt dat je voor haar de eerste keer registreert in de maand januari. Voor elk kind geldt dus dat de eerste registratie plaatsvindt voordat het kind 2½ jaar is geworden. In de periode daarna zorg je ervoor dat voor elk kind steeds in januari en juni een observatie wordt vastgelegd. Voor elk kind vindt dus vier keer een registratie plaats. Een maand voordat een kind vier jaar wordt en naar de basisschool gaat, registreer je voor de laatste keer. Dit registratiemoment is dus door het jaar heen en afhankelijk van het moment waarop het kind 4 jaar wordt.

NB: Als de eindregistratie vlak na januari of juni valt, kun je ook de gegevens van de 4e registratie overnemen. Bijvoorbeeld Kobe, die in februari 4 wordt, is in januari de 4e keer geregistreerd. Je kunt er als pedagogisch medewerker voor kiezen om deze gegevens over te nemen bij de eindregistratie. Het is niet aannemelijk dat er binnen een maand grote wijzigingen in de gegevens zullen zijn. Bij deze geclusterde vorm van registreren ben je als pedagogisch medewerker niet het gehele jaar door met het invullen van formulieren bezig. Daarnaast zijn in de maanden dat er geregistreerd wordt, alle collega's hier ook intensief mee bezig.

9.4.2 Gestructureerd bij het bereiken van bepaalde leeftijden

De registratie vindt in dit geval voor elk kind afzonderlijk plaats op het moment dat hij/zij een bepaalde leeftijd bereikt heeft. Bij de keuze voor drie registraties is dit op de volgende momenten:

- twee jaar en zes maanden (2½ jaar)
- drie jaar
- drie jaar en elf maanden (bijna 4 jaar)

En bij de keuze voor vier registraties wordt dit:

- twee jaar en zes maanden (2½ jaar)
- drie jaar
- drie jaar en zes maanden (3½ jaar)
- drie jaar en elf maanden (bijna 4 jaar)

Bij deze vorm van registratie moet nauwkeurig bijgehouden worden van welk kind wanneer de observatie moet plaatsvinden en moet worden geregistreerd. Als pedagogisch medewerker ben je het gehele jaar door met het invullen van de formulieren bezig. Elke maand zijn er wel kinderen die jarig zijn of waarvan het een half jaar geleden is dat er geobserveerd en geregistreerd is. Bij deze werkwijze vinden de registratiemomenten voor alle kinderen op ongeveer dezelfde leeftijd plaats.

9.5 Toelichting bij de wijze van registreren

In het formulier waarop de observaties geregistreerd kunnen worden, is ruimte voor vijf registratiemomenten. Bij elke registratie kun je de observatie voor elk kijkpunt op de volgende manier vastleggen:

- □ □ □ (aspect is nog niet in ontwikkeling / nee)

Wanneer een kijkpunt niet bij het kind zichtbaar is, is het aspect nog niet in ontwikkeling of niet aanwezig. Het kan ook betekenen dat het antwoord op het kijkpunt 'nee' is.

- ■ □ □ (aspect begint zich te ontwikkelen / in geringe mate)

Is het kijkpunt beginnend aanwezig of geldt voor het kijkpunt in geringe mate, dan kleur je het eerste vakje.

- ■ ■ □ (aspect is nog in ontwikkeling / in redelijke mate)

Naarmate het kind een verdere ontwikkeling laat zien op een kijkpunt, kun je dit registreren door twee vakjes te kleuren.

- ■ ■ ■ (aspect is volledig of bijna volledig ontwikkeld / in hoge mate)

Als de ontwikkeling van het kind op een bepaald kijkpunt zover gevorderd is dat het dit aspect beheerst of dat het kind een voldoende groei heeft laten zien, kun je alle drie vakjes kleuren.

9.6 Interpretatie van alle verzamelde gegevens

Nadat alle gegevens verzameld zijn, kun je iets zeggen over de voortgang in de ontwikkeling van de peuter. Maar je wilt meer. Je wilt het ontwikkelingsproces begrijpen. In jouw planmatig handelen wil je rekening houden met het ontwikkelingsniveau van het kind. Ook wil je rekening houden met de factoren die de ontwikkeling voor dit kind belemmeren of bevorderen. Daarom moet je voor jezelf een beeld vormen van de ontwikkeling van het kind en diens persoonlijke geschiedenis, de cultuur waarin het opgroeit en de situatie op de peutervoorziening. Tegen de achtergrond van deze drie dingen vindt de interpretatie van de verzamelde gegevens plaats en ontstaat een beeld van het kind waarmee jij, als pedagogisch medewerker, verder kunt.

Zodra de observaties voor alle kinderen in de maand (januari of juni) zijn vastgelegd, is het zaak deze goed te bekijken. Het resultaat bij een kijkpunt kan aanleiding zijn om bij een kind extra aandacht te besteden aan dit aspect, zodat je de ontwikkeling hiervan zo nodig kunt ondersteunen. Kinderen die volgens jou reden tot zorg zijn, moeten in een teamoverleg aan de orde komen. Probeer gezamenlijk te bespreken welke mogelijkheden er zijn om de ontwikkeling van het kind extra te stimuleren.

9.7 Reflectie op eigen handelen

Reflectie is het systematisch, kritisch nadenken van jou als pedagogisch medewerker over jouw eigen professioneel handelen. Hier toegepast op de speelleersituatie van de kinderen, die geobserveerd zijn. Immers: wil je als pedagogisch medewerker iets kunnen zeggen over de voortgang in de ontwikkeling van een kind, dan moet je ook kijken naar de omgeving waarin een kind de kans krijgt zich te ontwikkelen. Jij, de pedagogisch medewerker, bent een cruciaal onderdeel van die omgeving. En daarom moet je naar jezelf kunnen kijken en de vraag stellen: wat is mijn inzet voor dit kind, gelet op mijn houding, kennis, inzicht en vaardigheden. De 'uitkomst' van deze reflectie is een belangrijke bouwsteen in het geheel van de beeldvorming over het kind en in de cyclus van planmatig handelen.

10. Gesprekken met ouders

In dit hoofdstuk wordt informatie gegeven over de oudergesprekken zowel bij het observatieformulier als het overdrachtsformulier.

10.1 Oudergesprek nader bekeken

Na de plaatsing van het kind in de opvang vinden er verschillende oudergesprekken plaats. De planning van de oudergesprekken kan er als volgt uit zien:

- Evaluatiegesprek na 3 maanden
- Gesprek bij 1 jaar
- Gesprek na het eerste observatiemoment (tussen 2 en 2½ jaar)
- Gesprekken tussendoor (optioneel)
- Eindgesprek (overgang voorschoolse voorziening naar basisschool)

In principe vindt elk jaar een oudergesprek plaats tenzij de ouder er geen prijs op stelt of in het belang van het kind vaker een gesprek wenselijk is.

NB: Bij de peuterspeelzaal vervallen de eerste gespreksmomenten.

10.2 Aandachtspunten voor een oudergesprek

Een oudergesprek heeft de volgende functies:

- Informatie uitwisselen over hoe het gaat met het kind;
- Verdere opbouw van de vertrouwensrelatie met de ouders;
- Zaken bespreken die bij het kind om aandacht vragen van de pedagogisch medewerkers of van de ouders thuis. Ook kun je tips geven over de omgang met het kind;
- Moment om eventuele zorgen over het kind met de ouders te kunnen bespreken.

Alle ouders met een kind krijgen een oudergesprek aangeboden. Ook als het goed gaat, kan zo'n gesprek een belangrijke functie hebben. Zo kunnen ouders onzeker zijn of het echt goed gaat met hun kind, of ze kunnen met vragen zitten die ze bij het brengen en halen niet kunnen of willen stellen. Voor ouders is het belangrijk dat ze eerlijke informatie krijgen. Ook voor de pedagogisch medewerker kan zo'n contactmoment zinvol en waardevol zijn. Het kan helpen om de juiste aanpak te vinden en die beter te laten aansluiten bij de eigenheid van het kind. Via de ouders leert de pedagogisch medewerker het kind nog beter kennen. Constaten dat het goed gaat met het kind (lees: lekker in z'n vel zit), is zeker ook belangrijk.

Om met ouders te kunnen bespreken hoe het gaat met een kind, is het noodzakelijk dat een pedagogisch medewerker een goed beeld heeft van het kind. Bij de voorbereiding van het oudergesprek moet er daarom worden nagegaan of er voldoende informatie is. De observatiegegevens worden hiervoor gebruikt. De ouders worden voor het gesprek uitgenodigd. Bij de uitnodiging kan er bij worden verteld dat het gesprek wordt voorbereid aan de hand van een aantal punten, te weten:

- Algemene indruk
- Spelen
- Contacten
- Ontwikkeling
- Verzorging
- Ouders/verzorgers

Een toelichting op deze punten kun je vinden in Paragraaf 10.7 van dit hoofdstuk. Deze besprekspunten kunnen ook aan de ouders worden meegegeven.

10.3 Opbouw van het oudergesprek

Ontvangst en inleiding

- Doel van het gesprek toelichten.
- Uitwisselen van informatie, op basis van de observatiegegevens en de inbreng van ouders.
- Als er sprake is van zorg of twijfel over de ontwikkeling of het welbevinden van het kind, spreek je daarover nadrukkelijk met de ouders.
- Praat eventueel door over zaken die volgens jou of volgens de ouders extra aandacht behoeven. Hoe kan dit het beste gebeuren? Wat kan de opvang eraan doen, en wat eventueel de ouders?
- Afronding van het gesprek. Conclusies en eventuele afspraken benoemen en afspreken hoe jullie daarop terugkomen (indien van toepassing). Als pedagogisch medewerker kun je ook concluderen dat het goed gaat met het kind.
- Geef aan dat een vervolggesprek altijd mogelijk is, ook als ouders daaraan op een later moment behoefte hebben. Bijvoorbeeld vanwege veranderde omstandigheden, problemen of zorgen.

Als er wel punten zijn die om extra aandacht vragen, is het verstandig om het gesprek afhankelijk van de situatie als volgt af te ronden.

1. De ouders hebben meer tijd nodig om alle informatie en emoties op zich te laten inwerken. Zij willen daarover nog eens nadenken, of een en ander met een derde bespreken. Plan daarom een nieuwe afspraak. In de tussenliggende periode kun je desgewenst nog een gerichte observatie uitvoeren. Hiervoor vul je het observatieformulier nogmaals in en de resultaten/bevindingen worden bij een volgend gesprek besproken.
2. De ouders willen graag verdere acties bespreken. Maak een nieuwe afspraak, waarin het vervolg aan de orde komt.
3. De ouders delen jouw zorg niet en willen er ook niet over horen. Als pedagogisch medewerker heb je aangegeven dat jij je zorg hebt, maar dat je de mening van de ouders respecteert. Het is nu belangrijk de relatie met de ouders in stand te houden. In deze situatie kun je altijd - met medeweten van de ouders – contact opnemen met de pedagogisch medewerker van de opvang om je zorg te delen.

10.4 Organisatie van het oudergesprek

Voor het oudergesprek worden de ouders zowel mondeling als schriftelijk uitgenodigd (zie de voorbeeld uitnodigingsbrief hierna).

Enkele zaken zijn hierbij van belang om in acht te nemen. Het oudergesprek vindt plaats na dagopvangtijd. Het kind is bij voorkeur niet aanwezig bij het gesprek. Het gesprek duurt zo'n twintig (tot maximaal dertig) minuten.

Voorbeeld Uitnodigingsbrief oudergesprek

Aan de ouder(s)/ verzorger(s) van

Datum:

Beste ouder(s), verzorger(s),

Wij willen graag met u van gedachten wisselen over hoe het gaat met uw kind op de peuterspeelzaal/in de kinderopvang. Daarom nodigen wij u uit voor een gesprek op:

Datum:

Tijd:

Op bijgevoegd formulier treft u enkele aspecten aan die wij als leidraad zullen hanteren bij het oudergesprek.

Met vriendelijke groet,

Namens de pedagogisch medewerkers
Peuterspeelzaal/Kinderdagverblijf

Naam

10.5 Vastleggen van het oudergesprek

De gemaakte afspraken worden vastgelegd. Bij een normale ontwikkeling maak je geen uitgebreid verslag en hoeft er alleen op het observatieformulier geschreven te worden dat het goed gaat en dat er een gesprek heeft plaatsgevonden. Als er zorgen zijn, wordt dit op het formulier erbij geschreven.

Benodigde instrumenten

Als pedagogisch medewerker zorg je ervoor dat er een aantal zaken gereed liggen tijdens het oudergesprek. Dat zijn:

- Formulier uitnodiging oudergesprek
- Aandachtspunten voor het voeren van een oudergesprek
- Het observatieformulier van het kind
- Eventueel nog gemaakte tekeningen, werkstukken als voorbeeldmateriaal (portfolio)

10.6 Tips bij het oudergesprek

De volgende tips kunnen je helpen bij het voorbereiden en het goed laten verlopen van het gesprek met de ouders.

- Probeer je in te leven in de ouder en bepaal tevens je eigen grens voor het gesprek.
- Zorg dat je op tijd aanwezig bent. Ouders zijn voor een gesprek veelal net iets te vroeg dus zorg dat je er al bent en dat er iets te drinken klaar staat om aan te bieden.
- Heet ouders welkom en open het gesprek.
- Maak duidelijk hoeveel tijd er is om te praten.
- Geef de onderwerpen van gesprek aan.
- Leg uit hoe zaken uit het gesprek worden vastgelegd.
- Ga actief zitten en neem een houding aan die laat zien dat je luistert, dat je geïnteresseerd bent.
- Richt je naar de ouders, kijk de ouders aan.
- Wees niet bang als er een stilte ontstaat, dat geeft ieder even ruimte.
- Laat ouders je betrokkenheid merken.
- Neem ouders serieus.
- Respecteer de eigen deskundigheid van ouders met betrekking tot hun eigen kind.
- Zorg dat je positief commentaar geeft.
- De vragen die je stelt moeten zoveel mogelijk open vragen zijn.
- Vraag door als je een antwoord krijgt dat niet duidelijk is.
- Vraag eventueel om een voorbeeld.
- Probeer voorzichtig te zijn maar wel duidelijk.
- Praat vanuit jezelf.
- Stimuleer ouders om ook te praten.
- Probeer een gevoelsreactie bij ouders te stimuleren.
- Laat duidelijk merken dat jij het kind accepteert.
- Sluit een gedeelte van het gesprek telkens af door de genoemde zaken samen te vatten.

10.7 Aspecten die aanbod komen tijdens het oudergesprek

Algemene indruk

- Hoe voelt het kind zich?
- Hoe gaat brengen en halen?
- Is het kind in het algemeen vrolijk, boos, bang, druk, teruggetrokken, etc.?
- Wanneer is het verdrietig, waardoor? Hoe laat het kind zich troosten?

Spelen

- Waarmee speelt het kind graag? Wat vindt het leuk, en wat niet?
- Speelt het kind met andere kinderen? Met wie vooral? Wat?
- Kan het kind geconcentreerd spelen of is snel afgeleid?

Contacten

- Hoe is het contact met de ouder?
- Zoekt het kind contact? Hoe?
- Hoe is het contact met andere kinderen? Is het zelf actief?
- Is er vaak ruzie met andere kinderen? Waardoor?
- Komt het kind voor zichzelf op?

Ontwikkeling

- Hoe gaat het met de taal/spraakontwikkeling?
- Begrijpt het kind wat je zegt?
- Kan het zich duidelijk maken/
- Hoe gaat het met de ontwikkeling van de grove en fijne motoriek?
- Wat valt op in de ontwikkeling?

Verzorging

- Hoe gaat het eten? Slapen? Zindelijk worden?
- Wat kan het kind zelf? Waarbij moet het geholpen worden?
- Zijn er bijzonderheden met betrekking tot de verzorging?
- Zijn er vragen rondom medische verzorging?

Algemene indruk

- Hoe vinden ouders dat het gaat?
- Wat willen zij eventueel anders?

11. Observeren van 0 tot 2 jaar

In dit hoofdstuk vind je een aanvullende observatielijst voor het observeren van baby's en dreumesen in de leeftijd van 0 tot 2 jaar. Dit hoofdstuk is met name bedoeld voor de kinderopvang.

11.1 Observatielijst voor 0 tot 2 jarigen

In de kinderdagopvang komen kinderen al op heel jonge leeftijd binnen. Het is dan gewenst om ook bij deze kinderen van 0 tot 2 jaar te observeren hoe de ontwikkeling van het kind verloopt. Dit is in de meeste gevallen minder systematisch en richt zich ook voor een groot deel op andere aspecten dan de kijkpunten in de observatielijst van het instrument dat in deze map wordt beschreven. Het is zinvol om van de ontwikkeling van de heel jonge kinderen ook gegevens vast te leggen.

Desgewenst kan hierbij gebruik gemaakt worden van de hiernavolgende lijst met kijkpunten.

Observatieformulier 0 tot 2 jarigen

Kindgegevens

Voornaam
Achternaam
Geslacht
Geboortedatum
Nationaliteit
Thuis taal
Gezinssituatie:
- woont bij
- broers
- zussen

Plaatsingsgegevens

Datum plaatsing
Aantal dagdelen

Medische bijzonderheden

- ☐ vaak ziek
☐ vaak hangerig/lusteloos/niet fit
☐ slechthorend/slechtziend
☐ allergieën
☐ medicatie
☐ logopedie*
☐ fysiotherapie*

Vertrekgegevens

Datum vertrek
reden:
☐ verhuizing
☐ overgang naar ander kinderdagverblijf
☐ anders,

☐ ziekenhuisopnames*

☐ anders*, te weten:

* Hoe vaak en hoe lang heeft deskundige het kind meegemaakt?

.....
.....
.....

Gesprek met ouders/verzorgers

Datum gesprek
Bij het gesprek aanwezig

Datum gesprek
Bij het gesprek aanwezig

notatiewijze:

- ☐ ☐ ☐ aspect is nog niet in ontwikkeling / nee
○ ☒ ☐ ☐ aspect begint zich te ontwikkelen / in geringe mate
○ ☒ ☒ ☐ aspect is nog in ontwikkeling / in redelijke mate
○ ☒ ☒ ☒ aspect is volledig of bijna volledig ontwikkeld / in hoge mate

	0 tot 6 maand	6 tot 12 maand	12 tot 18 maand	18 tot 24 maand	extra
Datum van observatie:					
Leeftijd van het kind (in maanden):					
Redzaamheid					
1. Doet bij het naderen van de lepel zijn mondje open	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
2. Houdt de soepstengel vast, bijt er een stukje af en kauwt erop	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
3. Eet zelfstandig een in stukjes gesneden boterham	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
4. Tilt een tuitbeker met beide handjes op en drinkt eruit	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
5. Helpt mee met aankleden, steekt bijv. armpjes in de mouwen			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
6. Drinkt uit een (tuit)beker zonder morsen			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
7. Overtreedt regels. Doet iets wat niet mag als de pedagogisch medewerker even niet kijkt			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
8. Herkent zijn eigen spullen, pakt eigen jas bij het naar buiten gaan			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
Opmerkingen					

Sociaal-emotioneel	<i>0 tot 6 maand</i>	<i>6 tot 12 maand</i>	<i>12 tot 18 maand</i>	<i>18 tot 24 maand</i>	<i>extra</i>
9. Toont weerstand als iemand probeert een speeltje van hem af te pakken	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
10. Heeft plezier in bewegingsspelletjes	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
11. Betast gezicht, haren, oorbellen, bril en kleren van een pedagogisch medewerker bij wie het op schoot zit	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
12. Geeft de pedagogisch medewerker een speeltje wanneer zij haar hand ernaar uitsteekt	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
13. Doet een ander kind na			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
14. Is geïnteresseerd in andere kinderen			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
15. Kan twee opdrachtjes achter elkaar uitvoeren			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
16. Ruimt samen met de pedagogisch medewerker zijn speelgoed op			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
17. Komt dingen laten zien aan de pedagogisch medewerker			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □

Opmerkingen

Speel & werkgedrag	<i>0 tot 6 maand</i>	<i>6 tot 12 maand</i>	<i>12 tot 18 maand</i>	<i>18 tot 24 maand</i>	<i>extra</i>
18. Beweegt speeltjes in zijn handje in de richting van zijn mond	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
19. Trekt een doek weg die op het gezicht wordt gelegd.	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
20. Kijkt onder een doek op zoek naar een verloren speeltje	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
21. Vindt het leuk om voorwerpen ergens uit te halen en ze er weer in te leggen	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
22. Vindt het blokje dat de pedagogisch medewerker onder een van twee bekers heeft verstopt, waarbij hij het verstoppertje wel heeft gezien			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
23. Begint met tekenen door heen en weer te krassen en in het rond			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
24. Kan een rijtje van vier gekleurde blokken naleggen			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
25. Kan goed (inleg)puzzels maken, als hij niet wordt afgeleid door andere leuke dingen			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □

Opmerkingen

<i>Spraak en taal</i>	<i>0 tot 6 maand</i>	<i>6 tot 12 maand</i>	<i>12 tot 18 maand</i>	<i>18 tot 24 maand</i>	<i>extra</i>
26. Reageert op bekende gezichten en stemmen	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
27. Reageert op het roepen van zijn naam	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
28. Maakt 'mama' en 'baba' geluidjes	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
28a. Brabbelt bij spel		○ □ □ □	○ □ □ □		○ □ □ □
29. Doet geluiden na	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
30. Beantwoordt de vraag hoe hij heet met zijn eigen naam			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
31. Probeert woorden te herhalen			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
32. Wijst lichaamsdelen aan				○ □ □ □	○ □ □ □
33. Herkent en benoemt voorwerpen				○ □ □ □	○ □ □ □
34. Probeert delen van een liedje na te zingen				○ □ □ □	○ □ □ □

Opmerkingen

Motoriek	<i>0 tot 6 maand</i>	<i>6 tot 12 maand</i>	<i>12 tot 18 maand</i>	<i>18 tot 24 maand</i>	<i>extra</i>
35. Graait naar een speeltje dat voor het gezicht wordt gehouden	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
36. Raakt met de handjes de voetjes aan	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
37. Pakt speeltjes van de ene in de andere hand	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
38. Kan zittend met speelgoed in de handjes spelen	○ □ □ □	○ □ □ □			○ □ □ □
39. Gooit of rolt een bal voor zich uit			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
40. Gooit staand een bal			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
41. Schopt een bal zonder zijn evenwicht te verliezen			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □
42. Springt met twee benen zonder zich ergens aan vast te houden			○ □ □ □	○ □ □ □	○ □ □ □

Opmerkingen

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Jonge kind publicatie

Overdracht

slo

12. Van observatie naar overdracht

In dit hoofdstuk vind je het overdrachtsformulier en toelichting op het gebruik van dit formulier.

12.1 Verantwoording

Op het moment dat een peuter de overgang maakt van de voorschoolse voorziening naar de basisschool, is er al veel bekend over het kind. Juist in de tijd waarin we nu leven, waar onder andere de regering de wens heeft dat de voorschoolse voorzieningen meer en beter aansluiten op het eerste jaar van de basisschool, is het goed om deze informatie te delen.

Het is belangrijk dat er afstemming plaatsvindt in deze fase van ontwikkeling van een kind. Zo kan de continuïteit in de ontwikkelingslijn bij ieder kind worden gewaarborgd. Op deze leeftijd (rond het vierde levensjaar) verschillen de kinderen enorm van elkaar. Om ervoor te zorgen dat er een 'warme' overdracht en goede samenwerking is tussen de voorschoolse en vroegschoolse voorzieningen, zal dit de doorgaande ontwikkeling van de peuter waarborgen.

De overdracht naar de basisschool maakt het mogelijk om:

- de ontwikkeling van kinderen in een doorgaande lijn te volgen;
- de overstap van voorschoolse voorziening naar basisschool soepeler te laten verlopen;
- de aanpak van de voorschoolse voorziening te laten aansluiten bij die van de basisschool.

De informatie die uit de overdracht naar voren komt, kan voor de basisschool ook van belang zijn bij de groepssamenstelling. Daarnaast gaat er bij een goede overdracht geen kostbare tijd verloren. Verder wordt er geen dubbel werk gedaan en worden ouders niet onnodig belast. In het overdrachtsformulier 'Van observatie naar overdracht' is hiermee een eerste aanzet gegeven.

12.2 Opzet overdrachtsformulier

Het overdrachtsformulier bestaat uit een tweetal onderdelen, te weten:

- Algemene gegevens
- Ontwikkelingsbeeld

Bij de *algemene gegevens* staat informatie over kinderdagverblijf/peuterspeelzaal en de pedagogisch medewerker die het formulier heeft ingevuld. Daarnaast staan er ook gegevens over het kind, het gezin waar het kind uitkomt en informatie over de plaatsing van het kind. Door een vijftal ontwikkelingsgebieden te beschrijven wordt een *ontwikkelingsbeeld* van het kind geschetst. In het formulier komen de volgende vijf gebieden aan bod:

- Redzaamheid
- Sociaal-emotioneel
- Speel- en werkgedrag
- Taalontwikkeling
- Motoriek

Elk gebied is weer onderverdeeld in verschillende ontwikkelingsaspecten. Per aspect is een uitspraak geformuleerd, bijvoorbeeld: *Doet actief mee bij groepsactiviteiten.*

De pedagogisch medewerker heeft vier mogelijkheden om aan te geven in hoeverre deze uitspraak op het kind van toepassing is of anders gezegd, in welke ontwikkelingsfase het kind zich bevindt. Dit wordt als volgt weergegeven:

● □ □ □ (aspect is nog niet in ontwikkeling / nee)

Wanneer een kijkpunt niet bij het kind zichtbaar is, is het aspect nog niet in ontwikkeling of niet aanwezig. Het kan ook betekenen dat het antwoord op het kijkpunt 'nee' is.

○ ■ □ □ (aspect begint zich te ontwikkelen / in geringe mate)

Is het kijkpunt beginnend aanwezig of geldt voor het kijkpunt in geringe mate, dan kleur je het eerste vakje.

○ ■ ■ □ (aspect is nog in ontwikkeling / in redelijke mate)

Naarmate het kind een verdere ontwikkeling laat zien op een kijkpunt, kun je dit registreren door twee vakjes te kleuren.

○ ■ ■ ■ (aspect is volledig of bijna volledig ontwikkeld / in hoge mate)

Als de ontwikkeling van het kind op een bepaald kijkpunt zover gevorderd is dat het dit aspect beheerst of dat het kind een voldoende groei heeft laten zien, kun je alle drie vakjes kleuren.

Daarnaast is er nog ruimte voor opmerkingen en aanvullingen van de pedagogisch medewerker/ouders.

12.3 Het overdrachtsformulier

Op het overdrachtsformulier worden de gegevens overgenomen zoals die in de laatste observatie zijn genoteerd.

Van observatie naar overdracht

Tussen voorschoolse instelling en basisschool

Kindgegevens

Voornaam Thuis taal
 Achternaam Opvoeding tweetalig ☐ ja ☐ nee ☐ n.v.t.
 Geslacht
 Geboortedatum Gezinssituatie:
 - geboorteplaats - woont bij
 - geboorteland - broers
 Nationaliteit - zussen

Gegevens peuterspeelzaal/kinderdagverblijf

Naam E-mail
 Adres Ingevuld op
 Telefoon Ingevuld door

Plaatsingsgegevens

Datum plaatsing
 Aantal dagdelen per week
 VE:
 - aantal dagdelen per week
 - gevolgd programma

Vertrekgegevens

Datum vertrek
 reden:
☐ overgang naar de basisschool
 naam school
☐ verhuizing
☐ anders,

Medische bijzonderheden

☐ vaak ziek
☐ vaak hongerig/lusteloos/niet fit
☐ slechtziend/slechthorend
☐ allergieën
☐ medicatie
☐ logopedie*
☐ fysiotherapie*
☐ ziekenhuisopnames*
☐ anders*, te weten:
 * Hoe vaak en hoe lang heeft deskundige het kind meegemaakt?

Algemene opmerkingen

Toestemming

Ouder(s)/verzorger(s) zijn bekend met dit formulier en geven toestemming voor de doorgave van informatie aan de basisschool

Naam

Handtekening

Redzaamheid

	ja	nee		ja	nee
Kan zich zelfstandig aan- en uitkleden (bijv. jas)	☐	☐	Kan zelfstandig speelgoed opruimen	☐	☐
Kan zichzelf redden met eten en drinken	☐	☐	Is (overdag) zindelijk	☐	☐
			Gaat zelfstandig naar de wc	☐	☐

slo

KIJK OP ONTWIKKELING

VAN OBSERVATIE NAAR OVERDRACHT 1

notatiewijze:

- ☐ ☐ ☐ ☐ aspect is nog niet in ontwikkeling / nee
☐ ☒ ☐ ☐ aspect begint zich te ontwikkelen / in geringe mate
☐ ☒ ☒ ☐ aspect is nog in ontwikkeling / in redelijke mate
☐ ☒ ☒ ☒ aspect is volledig of bijna volledig ontwikkeld / in hoge mate
 NB. Vermeld bij 'Opmerkingen' ook wat bij u goed heeft gewerkt. Dit als tip voor de leerkracht.

Sociaal-emotioneel

Sociaal gedrag

a) omgang met kinderen

1. Heeft contact met andere kinderen ○ ☐ ☐ ☐
2. Zoekt uit zichzelf contact ○ ☐ ☐ ☐
3. Wordt door andere kinderen gevraagd om mee te spelen ○ ☐ ☐ ☐

b) omgang met pedagogisch medewerkers

4. Zoekt zelf contact met pedagogisch medewerker ○ ☐ ☐ ☐
5. Zoekt lichamelijk contact ○ ☐ ☐ ☐
6. Reageert goed op aanwijzingen ○ ☐ ☐ ☐
7. Gaat gemakkelijk om met alle pedagogisch medewerkers ○ ☐ ☐ ☐

Welbevinden

8. Voelt zich (in de eigen groep) op zijn/haar gemak ○ ☐ ☐ ☐
9. Kan goed met eigen emoties omgaan ○ ☐ ☐ ☐

Zelfstandigheid

10. Neemt initiatief om wat te doen ○ ☐ ☐ ☐
11. Vertoont zelfstandig gedrag ○ ☐ ☐ ☐

Weerbaarheid

12. Komt voor zichzelf op ○ ☐ ☐ ☐

Zelfvertrouwen

13. Heeft vertrouwen in wat hij/zij zelf kan ○ ☐ ☐ ☐
14. Lost zelf probleemsituaties op ○ ☐ ☐ ☐
15. Vraagt om hulp wanneer dat nodig is ○ ☐ ☐ ☐

Omgaan met veranderingen

16. Kan gemakkelijk wennen in nieuwe situaties ○ ☐ ☐ ☐
17. Neemt gemakkelijk afscheid van de ouder ○ ☐ ☐ ☐
18. Kan omgaan met veranderingen in het dagritme ○ ☐ ☐ ☐

Omgaan met regels

19. Kent de groepsregels ○ ☐ ☐ ☐
20. Weet zich aan de groepsregels te houden ○ ☐ ☐ ☐

Opmerkingen

Speel- en werkgedrag

Nieuwsgierigheid

21. Is nieuwsgierig naar het onbekende	☐ ☐ ☐ ☐
22. Wil van alles ontdekken	☐ ☐ ☐ ☐

Fantasie en creativiteit

23. Gebruikt fantasie bij het spel	☐ ☐ ☐ ☐
24. Heeft verrassende oplossingen	☐ ☐ ☐ ☐
25. Toont fantasie en creativiteit bij tekenen of bouwen	☐ ☐ ☐ ☐

Concentratie

26. Kan enige tijd met iets bezig blijven	☐ ☐ ☐ ☐
27. Probeert iets helemaal af te maken	☐ ☐ ☐ ☐
28. Kan actief naar een verhaaltje of uitleg luisteren	☐ ☐ ☐ ☐

Samenspel

29. Kan goed alleen spelen	☐ ☐ ☐ ☐
30. Kan goed samen spelen	☐ ☐ ☐ ☐
31. Doet actief mee bij groepsactiviteiten	☐ ☐ ☐ ☐

Speelkwaliteit

32. Komt makkelijk tot spel	☐ ☐ ☐ ☐
33. Speelt afwisselend en veelzijdig	☐ ☐ ☐ ☐
34. Laat ontwikkeling in zijn/haar spel zien	☐ ☐ ☐ ☐

Spel

Is bezig met:

35. alsof spel (rollenspel)	☐ ☐ ☐ ☐
36. constructiespel	☐ ☐ ☐ ☐
37. taal-/denkspel	☐ ☐ ☐ ☐
38. zingen/muziek maken	☐ ☐ ☐ ☐
39. knutselen	☐ ☐ ☐ ☐
40. Het favoriete speelgoed is:	

Opmerkingen

Taalontwikkeling

Taalbegrip

41. Begrijpt wat er gezegd wordt ☐ ☐ ☐ ☐

Taalgebruik

42. Kan iets duidelijk verwoorden ☐ ☐ ☐ ☐
43. Is goed te verstaan ☐ ☐ ☐ ☐

Durven spreken

44. Praat vrijuit ☐ ☐ ☐ ☐
45. Durft tegen anderen te spreken ☐ ☐ ☐ ☐
46. Heeft interesse in (voor)leesactiviteiten ☐ ☐ ☐ ☐

Opmerkingen

Motoriek

Plezier in bewegen

47. Heeft plezier in bewegen ☐ ☐ ☐ ☐
48. Doet mee in bewegingen en muziek ☐ ☐ ☐ ☐

Grove motoriek

49. Beweegt behendig, soepel en gecoördineerd
(bij rennen, springen en klauteren) ☐ ☐ ☐ ☐

Fijne motoriek

50. Beweegt soepel en gecoördineerd
(bij tekenen, kleuren, knippen en plakken) ☐ ☐ ☐ ☐
51. Kan met klein materiaal omgaan
(zoals kralen, mozaïek en constructiemateriaal) ☐ ☐ ☐ ☐

Opmerkingen

12.4 Gebruik van het overdrachtsformulier

Het formulier wordt vlak voor de overgang naar de basisschool (maar ten minste één maand voor vertrek) ingevuld. Of als het kind gaat verhuizen. Het is goed om niet te lang met het invullen te wachten zodat je nog voldoende tijd hebt om het met de ouders te bespreken. In het gesprek met de ouders wil je antwoord geven op de vraag: Hoe gaat het op dat moment met het kind? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, vul je het overdrachtsformulier in (eventueel samen met andere collega's die het kind goed kennen). Dit doe je op basis van de gegevens die je uit eerdere observaties hebt verkregen.

12.4.1 Voorbereiding

Als een kind naar de basisschool gaat, voer je ter afronding van de voorschoolse periode een gesprek met de ouder(s) van het kind. Dit gesprek plan je als het kind drie jaar en elf maanden is. Dan is ook duidelijk naar welke basisschool het kind gaat en wanneer. Je probeert een goed antwoord te geven op de vraag: Hoe gaat het op dat moment met het kind?

12.4.2 Invullen van het formulier

Het is de bedoeling dat je als pedagogisch medewerker een beeld schets van de totale ontwikkeling van het kind. Je beschrijft het gedrag van het kind zoals jij dat hebt waargenomen. Het is handig om zowel het invullen van het formulier als het gesprek met de ouders te plannen. Wanneer er bijvoorbeeld veel kinderen tegelijk de voorschoolse voorziening verlaten is het wellicht handiger om sommige kinderen iets eerder te bespreken met ouders. Maak met collega's ook afspraken of en wanneer je de ingevulde formulieren gaat doornemen met elkaar. Het is nuttig om het beeld wat je van het kind hebt even te 'checken' bij je collega.

12.4.3 Gesprek met de ouders

Zie hiervoor paragraaf 12.5.

12.4.4 Afronding overdracht

Zorg ervoor dat alle formulieren en andere documentatie van het kind, zeker de eerstvolgende drie jaar worden bewaard.

12.5 Verloop van het gesprek met de ouders

Als het formulier is ingevuld, nodig je de ouders persoonlijk uit voor het afrondende gesprek. Het afrondende gesprek vindt in principe plaats tijdens de openingstijden. Het kind is liefst niet aanwezig bij het gesprek.

Voor het afrondende gesprek trek je tien (maximaal twintig) minuten uit.

Zorg ervoor dat je drie exemplaren van het formulier hebt liggen (ouder, basisschool, kinderdagopvang)

Ontvangst en inleiding

Je bespreekt hoeveel tijd jij de ouders voor het gesprek wilt geven of er zelf aan kunt besteden (ongeveer 15 á 20 minuten) en legt het doel van dit gesprek uit.

Bespreking

Samen met de ouder(s) bespreek je het overdrachtsformulier en geeft waar nodig extra aanvullende informatie.

- Vertel hoe het kind op dat moment functioneert in de groep.
- Toets jouw indruk aan de beleving van de ouders.
- Praat eventueel door over zaken die in jouw ogen of in die van de ouder(s) extra aandacht vragen.
- Bespreek naar welke school het kind gaat na zijn/haar vierde verjaardag.

- Bespreek hoe dat het beste verloopt.
- Bespreek wat de school kan doen en wat de ouders kunnen doen als er bijzonderheden omtrent het kind zijn. Dit kun je vermelden bij 'bijzonderheden' op het formulier. Daar kun je ook aangeven dat je een en ander graag mondeling toelicht.
- Terugblik op de tijd op het kinderdagverblijf/de peuterspeelzaal. Bespreek het gehele verblijf en de aanpak. Hoe is het de peuter vergaan? Hoe verliep het contact/de samenwerking tussen de ouders en kinderdagverblijf/peuterspeelzaal?
- Moedig de ouders hierbij aan om ook iets te zeggen. Het moet een tweerichtingsgesprek zijn.

Afronding van het gesprek

- Vraag aan de ouders om het overdrachtsformulier te overhandigen aan de basisschool.
- Door middel van een handtekening op het formulier, geven de ouders toestemming om ook aanvullende informatie te verstrekken aan de basisschool.
- Er moeten twee exemplaren getekend worden: één exemplaar voor de voorschoolse voorziening en één exemplaar voor de basisschool.

12.6 Voorbeeldbrieven

Om ervoor te zorgen dat zowel ouders als ook basisscholen op de hoogte zijn van het overdrachtsformulier, is het goed om een informatiebrief rond te sturen. Hierna zijn twee voorbeeldbrieven (voor de ouders en de basisschool) opgenomen.

Voorbeeld informatiebrief voor de basisschool

Beste collega's,

Het beter laten aansluiten en harmoniseren van de voorschoolse voorzieningen op het eerste jaar van de basisschool staat volop in de belangstelling. Iedereen is het erover eens dat het een groot goed is als er een doorgaande lijn is van voorschoolse voorzieningen naar de basisschool. Wij vinden het belangrijk om een bijdrage te leveren aan de doorgaande ontwikkelingslijn van kinderen. Om de overgang van kinderdagverblijf/peuterspeelzaal naar de basisschool te versoepelen, willen we onze indruk van de ontwikkeling en het welbevinden van een kind overdragen aan zijn/haar toekomstige leerkracht. Vanaf gaan we werken met een overdrachtsformulier. Dit formulier is ontwikkeld door SLO, Expertisecentrum voor leerplanontwikkeling.

Met het invullen van dit formulier willen we geen beoordeling in de zin van goed of slecht, normaal of afwijkend afgeven. Wij beschrijven de ontwikkelingsstatus van het kind zoals we dat hebben waargenomen.

Bij het formulier gaat het vooral om het welbevinden van het kind. Hoe voelt het kind zich in de groep? Wat vindt het kind leuk? Maar vooral: Zit het lekker in zijn vel? De nadruk wordt gelegd op het sociaalemotionele en het speel- en werkgedrag.

Een maand voordat het kind het kinderdagverblijf/de peuterspeelzaal verlaat vullen we het overdrachtsformulier in en bespreken dit met de ouders. De ouders krijgen twee formulieren mee naar huis: één om zelf te behouden en één om aan de toekomstige leerkracht van hun kind te geven. Ouders mogen zelf beslissen of zij het formulier aan de basisschool doorgeven. De uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de overdracht ligt dus bij de ouders.

Het formulier bestaat uit een tweetal onderdelen, te weten: algemene gegevens en een ontwikkelingsbeeld. Bij de algemene gegevens staat informatie over het kinderdagverblijf/de peuterspeelzaal en de pedagogisch medewerker die het formulier heeft ingevuld. Daarnaast

staan er ook gegevens over het kind, het gezin waar het kind uitkomt en informatie over de plaatsing van het kind.

Door een vijftal ontwikkelingsgebieden te beschrijven willen we een *ontwikkelingsbeeld* van het kind schetsen. In het formulier komen de volgende vijf gebieden aan bod:

- Redzaamheid
- Sociaal-emotioneel
- Speel- en werkgedrag
- Taalontwikkeling
- Motoriek

Elk gebied is weer onderverdeeld in verschillende ontwikkelingsaspecten. Per aspect is een uitspraak geformuleerd, bijvoorbeeld: *Doet actief mee bij groepsactiviteiten*. De pedagogisch medewerker heeft vier mogelijkheden om aan te geven in hoeverre deze uitspraak op het kind van toepassing is of anders gezegd, in welke ontwikkelingsfase het kind zich bevindt. Dit zijn de volgende vier mogelijkheden:

- aspect is nog niet in ontwikkeling/nee;
- aspect begint zich te ontwikkelen/ in enige mate;
- aspect is nog in ontwikkeling/ in ruime mate;
- aspect is volledig of bijna volledig ontwikkeld/ ja.

Als laatste is er nog ruimte voor opmerkingen en aanvullingen van de pedagogisch medewerker/ouders. De opmerkingen van de ouders noteren we erbij tijdens het gesprek met ouders over het door ons ingevulde overdrachtsformulier.

Mochten jullie nog vragen hebben over het formulier, dan kunnen jullie terecht bij....

Met vriendelijke groet,

Pedagogisch medewerkers Kinderdagverblijf/Peuterspeelzaal

Voorbeeld informatiebrief voor ouders/verzorgers

Beste ouder(s)/verzorger(s),

Het beter laten aansluiten en harmoniseren van de voorschoolse voorzieningen op het eerste jaar van de basisschool staat volop in de belangstelling. Iedereen is het erover eens dat het een groot goed is als er een doorgaande lijn is van voorschoolse voorzieningen naar de basisschool.

Wij, als kinderdagverblijf/peuterspeelzaal, willen graag onze bijdrage leveren aan een goed verloop van de ontwikkeling van uw kind. Dit doen wij onder andere door goed naar uw kind te kijken en op zijn/haar ontwikkeling in te spelen.

De overgang van kinderdagverblijf/peuterspeelzaal naar de basisschool is een grote stap. Om deze overgang voor het kind soepel en prettig te laten verlopen, willen wij uw kind een overdrachtsformulier meegeven. In dit formulier beschrijven wij hoe uw kind zich op het kinderdagverblijf/de peuterspeelzaal heeft ontwikkeld. Hoe het kind zich voelt in de groep? Wat het kind leuk vindt? Maar vooral: Zit het lekker in zijn vel?

Vlak voordat uw kind het kinderdagverblijf/de peuterspeelzaal verlaat, nodigen wij u uit om de het overdrachtsformulier met elkaar door te nemen.

U krijgt twee formulieren mee naar huis: één voor uzelf en één om aan de toekomstige leerkracht van uw kind te geven. Het is voor de leerkracht prettig om te weten wat uw kind leuk vindt en waarin het wat extra aandacht nodig heeft. Voor de duidelijkheid: u mag zelf beslissen of u het formulier aan de basisschool geeft.

Wanneer u vragen over het overdrachtsformulier heeft, kun u terecht bij de pedagogisch medewerkers.

Met vriendelijke groet,

Pedagogisch medewerkers Kinderdagverblijf/Peuterspeelzaal

SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al 35 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhouden van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo